

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Μαρίου Ε. Γεωργιάδου: «Οικονομική τῶν ἐπιχειρήσεων». Γενικὸν μέρος, β' ἔκδοσις, ἐκδότης Α. Παπαζήσης. Ἀθῆναι 1960.

Μετά τὴν ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Τσιμάρᾳ ἔκδοσιν τῆς «Οικονομικῆς τῶν Ἑκμεταλλεύσεων καὶ Ἐπιχειρήσεων», ἡ ὁποία, καίτοι μὴ ὠλοκληρωμένη, ἀπετέλεσεν ἐπιστημονικὸν γεγονός διὰ τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομικῆς παρ' ἡμῖν, ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Γεωργιάδου ἐπανέκδοσις ἠύξημένου καὶ βελτιωμένου τοῦ γενικοῦ μέρους τῆς οἰκονομικῆς τῶν ἐπιχειρήσεων πλουτίζει δι' ἐνὸς ἀκόμῃ ἀξιολόγου ἔργου, τὴν στερουμένην συστηματικῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τοῦ κλάδου τούτου ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν.

Ἡ συστηματικὴ ἢ εἰδικὴ μελέτῃ τοῦ κύκλου τῶν προβλημάτων τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομικῆς εἶναι ἰδιαίτερώς εὐπρόσδεκτη ἐν Ἑλλάδι, ὅχι μόνον διότι προσφέρει πολύτιμον διδακτικὸν ὕλικόν εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν, ἀλλὰ καὶ διότι δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πολύτιμον βοήθημα τῆς ἐπιχειρηματικῆς πράξεως, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ ὑπέρμετρον ἐμπειρισμὸν καὶ ἐν πολλοῖς ἔλλειψιν τῆς συνειδήσεως τοῦ ὅλου, τὴν ὁποίαν μόνον ἡ γενικεύουσα καὶ ὁργανικῶς συνδέουσα θεωρητικὴ γνῶσις δύναται νὰ ἀποκαταστήσῃ.

Ἡ νέα ἔκδοσις τῆς «Οἰκονομικῆς τῶν ἐπιχειρήσεων» τοῦ κ. Γεωργιάδου, διακρινομένη διὰ τὴν μεθοδικὴν κατὰταξιν τῆς ὕλης, τὴν πλήρη βιβλιογραφικὴν ἐνημέρωσιν, τὴν σαφήνειαν τῆς διατυπώσεως καὶ τὴν συμμετρίαν τῆς ἀναπτύξεως, καλύπτει ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς γενικῆς προβληματικῆς τοῦ ἐπιστημονικοῦ τούτου κλάδου ἀπὸ τὴν ἔννοιαν καὶ τυπολογίαν τῶν ἐπιχειρήσεων, τὴν ἐπὶ μέρους ἀνάλυσιν τῶν συντελεστῶν δράσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, τὴν στατικὴν καὶ δυναμικὴν ἔρευναν τῆς περιουσίας, τὴν εἰδικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν κυκλοφοριακῶν προβλημάτων τῆς ἐπιχειρήσεως, μέχρι τοῦ περιβάλλοντος δράσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, τοῦ προγραμματισμοῦ καὶ τῆς διερευνήσεως, τῆς ἀποτελεσματικότητος ταύτης καὶ τῶν συναφῶν μεθόδων ὑπολογισμοῦ τῆς παραγωγικότητος, οἰκονομικότητος καὶ ἀποδοτικότητος ταύτης.

Ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἔργου παραλείπονται πλεῖστα μεθοδολογικὰ καὶ γνωσιολογικὰ προβλήματα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν θεμελιώσιν καὶ ἐπιστημολογικὴν κατὰταξιν τοῦ οὐσιαστικῶς νέου τούτου κλάδου τῆς οἰκονομικῆς (περὶ ὧν ὄρα: Moxter, Methodologische Grundlagen der Betriebswirtschaft 1957 καὶ Gatenberg Grundlagen der Betriebswirtschafts lehre, 1957), τοῦ συγγραφέως ἐνδιαφερομένου περισσότερο διὰ τὴν οὐσιαστικὴν ἔκθεσιν τοῦ ἀδιαμφισβητήτου ἀντικειμένου ταύτης. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον θίγονται ἐν συντομίᾳ τὰ τοῦ τίτλου τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ἡ ὁποία προσέλαβε κατὰ καιροὺς μέχρι τῆς διαμορφώσεως καὶ αὐτονομήσεώς της πλείστας ὀνομασίας, μεταβαπτισθεῖσα ἀπὸ «ἐπιστήμῃ τοῦ ἐμπορίου» (Handelswissenschaft, ὡς ἀπεκάλεσε ταύτην ὁ τὸ πρῶτον εἰδικῶς ἀσχοληθεὶς μὲ τὸ θέμα F. Findeisen κατὰ τὸ 1875), εἰς «ἀτομικὴν οἰκονομικὴν» (Schönpflug 1933), εἰς «ἰδιωτικὴν οἰκονομικὴν» (διὰ ἀκαδημαϊκὴν χρῆσιν) καὶ νῦν εἰς «οἰκονομικὴν τῶν ἐπιχειρήσεων». Μολονότι κατὰ τὰ ἐκτιθέμενα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ἐπιστημονικῆς του ἐνασχολήσεως εἶναι εἰδικῶς ἡ ἀνάλυσις τῆς δράσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς τῆς κυριωτέρας οἰκονομικῶς δράσης ὀργανωμένης μονάδος ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ ἰσχύοντος οἰκονομικοῦ συστήματος, θεωροῦμεν ὀρθοτέραν τὴν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Τσιμάρᾳ πολιτογραφη-

θείσαν παρ' ἡμῖν ὀρολογίαν «Οικονομική τῶν ἐκμεταλλεύσεων καὶ ἐπιχειρήσεων», κατ' ἀπόδοσιν τοῦ γερμανικοῦ ὅρου *Betriebswirtschaft* ἢ ἀκόμη ὀρθότερον τὸν ὅρον «οικονομική τῶν οἰκονομικῶν μονάδων». Ἡ περὶ τὸν τίτλον τῆς ἐπιστήμης διαφορά δὲν ἀποτελεῖ ἀπλὸν βυζαντινισμόν, ἀλλ' ἄπτεται οὐσιαστικωτέρων ἐννοιολογικῶν καὶ μεθοδολογικῶν προβλημάτων. Ἡ ἐπιχειρησις ἢ ἡ οἰκονομικὴ μονὰς ὡς δρῶν φορεὺς τοῦ οἰκονομικοῦ λογισμοῦ. Ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος τούτου προσδιορίζεται ὁ ἐνδοχρονικός ἢ ἐξωχρονικός χαρακτήρ τῆς ἐπιστήμης, ἡ χειραφέτησις τῆς ἀπὸ ὠρίσμένα, συγκεκριμένα κοινωνιολογικά πλαίσια καὶ κατὰ συνέπειαν καθορίζονται κατὰ διάφορον τρόπον αἱ λειτουργικαὶ ἀρχαὶ τοῦ λογισμοῦ τῆς.

Οἱ ἐπὶ μέρους τομεῖς, εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ὁποίων προβαίνει ὁ συγγραφεύς, καίτοι κατὰ διάφορον τοῦ κατὰ πλείστον παραδεδεμένου ἐν Γερμανίᾳ τρόπου, τουλάχιστον ἀπὸ ἀπόψεως ἐνοτήτων σκέψεως (λογιστικὴ χρηματοδοτικὴ, ἀγορὰ, ὀργανωτικὴ, φορολογικὴ, ἀνθρώπινος παράγων) περιέχουν ἀναμφίβολον πληρότητα, ἐνῶ συγχρόνως διεγείρουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν «περαιτέρω εἰδικωτέραν ἐπεξεργασίαν τῶν ἀπὸ μέρους τῶν ἐπιθυμούντων τὴν ἐνασχόλησιν μὲ τὸν κλάδον. Ποιὰ τις ὑποτιμήσις (δικαιολογούμενη ἴσως διὰ λόγους συμμετρίας) θὰ ἠδύνατο νὰ σημειωθῇ εἰς τὸ θέμα τῶν δημοσίων σχέσεων καὶ ἰδίᾳ τῆς διαφημίσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, ἥτις ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸν μέσον δράσεως, προδιαφημίσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, ἥτις ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸν μέσον δράσεως, προκειμένου περὶ ἐπιχειρήσεως εἰς ἣν ἐπιθυμεῖ νὰ ἐντοπίσῃ τὴν μελέτην τοῦ ὁ συγγραφεὺς καὶ ὅχι περὶ τῆς οἰκονομικῆς μονάδος, διὰ τὴν ὁποίαν τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ εἶχε διάφορον μορφήν. Ὅμοια παρατήρησις θὰ ἴσχυε καὶ προκειμένου περὶ τοῦ τόπου ἐγκαταστάσεως τῆς ἐπιχειρήσεως (μικρομονάδος, ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων, ἑτεροειδῶν ἐπιχειρήσεων, κλάδων κ.λ.π.). Εἰς τὸ θέμα τοῦτο κατὰ κανόνα οἶονεῖ ἐπαναστατικὴ πρόοδος διὰ τῶν μετέπειτα καινοτόμων ἐργασίων τοῦ Lösch, τοῦ Isard καὶ τοῦ Hoover, διαμορφωθείσης πλήρους καὶ ἐν πολλοῖς ἐνέλιαις «location theory» μὲ σαφὴ τὴν σύγχρονον τάσιν ἐντάξεως τοῦ χώρου μεταξὺ τῶν οὐσιωδῶν κατηγοριῶν τῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως γενικώτερον μικροοικονομικῶς καὶ μακροοικονομικῶς (ὄρα λ.χ. Ponsard: *L'espace économique*).

Αἱ παρατηρήσεις αὗται κατ' οὐδὲν μειώνουν τὴν ἀναμφισβήτητον ἀξίαν, πρακτικὴν καὶ διδακτικὴν ὡς ἐπίσης καὶ τὴν δημιουργικὴν συμβολὴν τοῦ ἔργου τοῦ κ. Μ. Γεωργιάδου εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομικῆς παρ' ἡμῖν. Τὸ ἔργον ἀποτελεῖ ἀσφαλὴ ὁδηγὸν διὰ τὸν Ἑλληνικὸν ἐπιχειρηματικὸν κόσμον, τὸν ὁποῖον ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὸν ἐμπειρισμὸν τῆς Σχολῆς, εἰς τοὺς ὁποίους δίδεται ἡ σπουδαστὰς τῆς Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς, εἰς τοὺς ὁποίους δίδεται ἡ εὐκαιρία γνώσεως καὶ εἰδικεύσεως εἰς ἓν πεδῖον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ κατ' ἐξοχὴν πεδῖον τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐπιδόσεώς των.

Α. Π. Κ.

Κλαυδίου Β. Μπανταλούκα: «Ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος εἰσοδῶν — ἐκροδῶν εἰς διαφόρους χώρας». Ἐκδόσις Γραφείου Οἰκονομικῶν Ἐρευνῶν Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς. Ἀθῆναι 1960.

Τὴν ἐκ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος «Εἰσοδῶν — Ἐκροδῶν» τοῦ Leontief εἰς διαφόρους χώρας σημασίαν ἐξάιρει ἡ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον μελέτη τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Μπανταλούκα. Ὁ συγγραφεὺς, μνημονεύων τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας σήμερον ἐφαρμόζονται πρακτικῶς ὑπὸ διαφόρους μορφὰς οἱ πίνακες τοῦ Leontief, εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἠδυνάμην νὰ προσθέσω καὶ τὴν Κύπρον, καὶ τονίζων ἰδιαίτερώς ὅτι διὰ τούτων ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη

«έπαυσε νὰ εἶναι καθαρῶς θεωρητική», διατυπώνει τὴν εὐχὴν ὅπως ἀρχίσουν καὶ παρ' ἡμῖν «αἱ προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι ἐφαρμογῆς τοῦ οικονομικοῦ τούτου συστήματος, δοθέντος ὅτι ὑφίστανται πλέον ἀρκετὰ εὐνοϊκὰ προϋποθέσεις ἀπὸ ἀπόψεως προσώπων καὶ μέσων».

Πράγματι—ἐν Ἑλλάδι, ὅπου τὴν εἰδικὴν ταύτην μέθοδον λογαριασμῶν ἐν συνδυασμῷ γενικώτερον πρὸς τὸν γραμμικὸν προγραμματισμὸν καὶ τὴν διαμόρφωσιν ὑποδειγμάτων εἰσροῶν—ἐκροῶν εἰσήγαγε καὶ ἐδίδασκε κυρίως ὁ διακεκριμένος οικονομολόγος κ. Α. Λάζαρης—δὲν τηρεῖται οὐσιαστικῶς, παρὰ τὴν ἀναμφισβήτητον χρησιμότητά της, ἡ Ἑθνικὴ Λογιστικὴ. Ἐν πρώτοις δὲν καταρτίζεται παρ' ἡμῖν ὁ καλούμενος ἐθνικὸς προϋπολογισμὸς ἢ «ἐθνικὴ λογιστικὴ Exante», ἥτοι ἡ ὑπὸ λογιστικὴν μορφήν καταγραφὴ τῶν προβλέψεων ἐκ τῆς ἐξελιξέως τῶν κυριωτέρων μεγεθῶν τῆς οικονομίας, τεχνικὴ τῆς ὁποίας τὴν ἰδέαν εἶχε διὰ πρώτην φορὰν ὁ λόρδος Beveridge καὶ ἡ ὁποία ἔκτοτε, μετὰ τὸν δεύτερον πόλεμον ἔτυχεν εἰς εὐρείαν κλίμακα ἐφαρμογῆς ἰδίᾳ πρὸς πρόγνωσιν τάσεων πληθωριστικῶν ἢ ἀντιπληθωριστικῶν καὶ κατάρτισιν τῶν οικονομικῶν προγραμμάτων. Ἐκ τῶν μορφῶν ἐξ ἄλλου τῆς οὗ στενῆς ἔννοιας ἐθνικῆς λογιστικῆς (ex post) τηρεῖται παρ' ἡμῖν μόνον ἡ λογιστικὴ τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος καὶ εἰσοδήματος, παραλειπομένου τόσον τοῦ συστήματος τῶν πινάκων εἰσροῶν—ἐκροῶν, ὅσον καὶ τῆς λογιστικῆς τῶν χρηματικῶν ροῶν (Money Flows). Ἐν ὅψει τῶν ἰδιομορφιῶν τῆς ἑλληνικῆς οικονομίας, τῆς ὁποίας ὁ δυϊσμός καὶ ἡ κατάσπασις εἰς ἀποκεκλεισμένας κοινωνικὰς ομάδας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συλληφθῇ πιστῶς διὰ τῶν ἄκρως ἀφηρημένων μακροοικονομικῶν μεγεθῶν, τὰ δύο τελευταῖα συστήματα, εὐνοοῦντα τὴν ἀποσύμβασιν τῶν συνολικῶν ποσοτήτων καὶ ροῶν καὶ τὴν παρακολούθησιν σχέσεων ἐπὶ μέρους τομέων, θὰ εἶχον ἀναμφιβόλως μεγαλυτέραν χρησιμότητα. Ἐπὶ πλέον ἐν Ἑλλάδι ἡ ἐθνικὴ λογιστικὴ δὲν παρακολουθεῖ τὴν κίνησιν τοῦ ἐθνικοῦ κεφαλαίου εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἱσογισμοὺς (ἐπὶ τῆς λογιστικῆς τῶν ὁποίων προτείνονται προσφάτως ὑπὸ τῶν Gainsbrugh καὶ Goldsmith νέαι μέθοδοι), παρὰ τὸ ὅτι ἐξ αὐτῶν θὰ καθίστατο δυνατὴ ἡ παρακολούθησις τῆς διαθαρρώσεως τῶν ἀγαθῶν, τοῦ προορισμοῦ, τῆς ἡλικίας των, τῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου, τοῦ βαθμοῦ τῆς συγκεντρώσεως αὐτοῦ καὶ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὴν κατανομὴν τοῦ εἰσοδήματος, τοῦ ὑπολογισμοῦ τοῦ ρυθμοῦ ἀναπτύξεως—ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν σχηματισμὸν κεφαλαίου κ.ο.κ.

Εἰδικώτερον ὅσον ἀφορᾷ τοὺς πίνακας εἰσροῶν—ἐκροῶν, δυναμένους νὰ ἐφαρμοσθοῦν εἴτε εἰς ἐπὶ μέρους τομεῖς (βιομηχανικαὶ σχέσεις) εἴτε εἰς τὴν συνολικὴν ἐθνικὴν οικονομίαν, ἡ πρακτικὴ των σημασία θὰ ἀνεφέρετο κυρίως εἰς τὸν προγραμματισμὸν. Δι' αὐτῶν θὰ ἐξησφαλίζετο ἡ ὀργανικὴ συσχέτισις τῶν παραγωγικῶν κλάδων καὶ ὁ προσδιορισμός, ἐν ὅψει ὀρισμένου ὕψους τελικῆς ζητήσεως τῶν ἀπαιτουμένων ποσοτήτων παραγωγικῶν συντελεστῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ κατὰ συνέπειαν τοῦ παραγωγικοῦ ἐξοπλισμοῦ ὀρισμένων κλάδων ἢ τοῦ ἀναγκαίου συναλλαγματικοῦ ἀποθέματος. Αἱ ὑφιστάμεναι ἀναμφιβόλως στατιστικαὶ δυσχέρειαι καὶ αἱ ἀκόμη μεγαλύτεραι δυσκολαί εἰς τὴν ἐν συνεχείᾳ, βάσει τοῦ ὕλικου τῶν πινάκων διαμόρφωσιν ἀνοικτῶν καὶ δυναμικῶν ὑποδειγμάτων, δὲν σημαίνει ὅτι ὁ τομεὺς οὗτος δέον νὰ ὀγκωθῇ παρ' ἡμῖν, τοσοῦτον μᾶλλον ὅσῳ καὶ διὰ τὰ δυναμικὰ ὑποδείγματα εἶναι ἤδη δυνατὴ ἡ ἐν τινὶ μέτρῳ ὑπερπήδησις τῆς ὑποθέσεως τῶν σταθερῶν συντελεστῶν, οἵτινες ἄγουν εἰς σοβαρὰς ἀποκλίσεις ἀπὸ τὴν πραγματικότητα.

Τέλος, ἡ καταγραφὴ τῶν μεταξὺ τῶν οικονομικῶν μονάδων συναλλαγῶν τῶν πραγματοποιουμένων τῇ μεσολαβήσει τοῦ χρήματος ἢ τῶν πιστώσεων, τὸ σύστημα τούτεστιν τῶν χρηματικῶν καὶ πιστωτικῶν ροῶν, τὸ ὁποῖον τὸ πρῶτον διευτυπώθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Copeland, θὰ ἐπέτρεπε, ἐὰν ἐφηρμόζετο παρ' ἡμῖν, τὸν φωτισμὸν τῶν σχέσεων τοῦ συστήματος χρηματοδοτήσεων πρὸς τὴν παραγωγὴν καὶ κατανάλωσιν, τὸν καθορισμὸν τῆς προελεύσεως τῶν δαπανωμένων πόρων καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν δαπανῶν πόρων μὴ προερχομένων ἐκ τοῦ εἰσοδήματος πρὸς ὀρθοτέραν διαμόρφωσιν τῆς νομισματικῆς πολιτικῆς.

Τὰ δύο τελευταῖα συστήματα λογιστικῆς προσλαμβάνουν ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὰς ὑπαναπτύκτους οικονομίας, ὅχι μόνον διότι μερίζουν ρεαλιστικώτερον τὰ ἀφηρημένα

και συνολικά μακροοικονομικά μεγέθη αλλά και διότι επιτρέπουν την παρακολούθησιν του νομισματικού παράγοντος.

‘Η μελέτη του κ. Μπανταλουκά, εις την οποίαν παρουσιάζονται κατά τρόπον έπαγωγόν και συνοπτικόν αί μέχρι τουδε πρακτικά έφαρμογαί του οικονομομετρικού συστήματος του Leontief εις διαφόρους χώρας και εκτίθενται αί κυριώτεροι δυσχέρειαί εφαρμογής, δίδει την άφορμήν άναθεωρήσεως του καθεστώτος της έθνικής λογιστικής παρ’ ήμιν, είσαγωγής των νέων συστημάτων και άρτιωτέρας όργανώσεως των σχετικών ύπηρεσιών. Είναι δυνα- των νέων συστημάτων και άρτιωτέρας όργανώσεως των σχετικών ύπηρεσιών. Είναι δυνα- τητα της έξαντλήσεως της οικονομικής σκέψεως εις μαθηματικές άφαιρέσεις, εκ των οποίων τελικώς διδασκόμεθα ότι αί άνεπισκόπητοι άπειροι μεταβληται στερούν πρακτικής εφαρμο- γής το κατασκευαζόμενον υπόδειγμα. ‘Ως προς την καθαρώς όμως λογιστικήν — στατιστικήν πλευράν του προβλήματος και την χρησιμότητα ταύτης δέν φαίνονται να έγείρωνται άντιρ- ρήσεις, καθ’ όσον τουλάχιστον γνωρίζω, πλὴν ίσως του ότι χρήζουν περαιτέρω διορθώ- σεων προσαρμογών και έμπλουτισμού αί έθνικαί λογιστικάί μέθοδοι προς τόν σκοπόν της σεων προσαρμογών και έμπλουτισμού αί έθνικαί λογιστικάί μέθοδοι προς τόν σκοπόν της πιστωτέρας άπεικονίσεως της πραγματικότητας. Αί τοιαύται κριτικά κινούνται έντός και πούχιν εκτός των συστημάτων έθνικής λογιστικής. Είναι ήδη καιρός και έν ‘Ελλάδι να παύ- σωμεν να θεωρούμεν πολυτέλειαν τά άναγκαία ταύτα μέσα όρθολογικής διαμορφώσεως της κατά τόν πλείστον έμπειρικής οικονομικής μας πολιτικής.

‘Αθ. Π. Κανελλόπουλος

Κώστα Στρ. Παπαϊωάννου: ‘Η Γένεση του ‘Ολοκληρωτισμού. Οικονομική ύποαν- πτυξη και κοινωνική επανάσταση, ‘Αθήναι, Κέντρον Κοινωνικών Σπουδών ‘Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής, 1959, σελ. 463.

Με τόν τίτλο «‘Η Γένεση του ‘Ολοκληρωτισμού» κυκλοφόρησε από τόν Κέντρο Κοι- νωνικών Σπουδών της Βιομηχανικής Σχολής ένα βιβλίον του κ. Κώστα Παπαϊωάννου. ‘Ο συγγραφέας σ’ αυτό τόν βιβλίον μάς ξεγυίει πώς μία κοινωνική επανάσταση σέ μία καθυ- στερημένη χώρα εξελίσσεται σέ ολοκληρωτικό καθεστώς. Φυσικά δέν μπορεί να μιλήσῃ κα- νείς για κοινωνική επανάσταση χωρίς όχι άπλώς να άναφερθῇ αλλά να ένδιατρίψῃ στό Μαρξισμό. ‘Ο κ. Παπαϊωάννου λ.χ. δέν είναι Μαρξιστής και όμως ό Μάρξ βρίσκεται παρών σέ όλα τά κεφάλαια του βιβλίου του. Και πώς μπορεί κανείς να κάνει άλλοιώς; Οί δύο τε- λευταίοι αιώνες σφραγίζονται από τήν παρουσία του μεγάλου αυτού έρευνήτη.

‘Ο Μαρξισμός μπορεί να μήν ήταν τόν πιό επαναστατικό γεγονός της ανθρώπινης σκέψης και έπιστήμης, άναμφισβήτητα όμως υπήρξε τόν συγκλονιστικώτερο. Είναι ένας τε- ράστιος όγκόλιθος στη διανοητική πορεία της ανθρώπιότητας. ‘Η Ιστορία της κοινωνιολο- γίας άρχίζει με τόν Μάρξ, ένω ή Οικονομική και ή Ιστορική έπιστήμη τέμνονται στην πρό του Μάρξ περίοδο και στην μετέπειτα.

Δέν λέμε πώς ό Νεύτων και ό Δαρβίνος, ό Χέγκελ και ό Ρικάρτο ή ό ‘Αϊνστάιν και ό Πλάγκ δέν άποτελούν σταθμούς, αλλά όμως, παρά τήν επαναστατικότητα των θεωριών τους πού σέ όλες τις περιπτώσεις είναι βαθύτερη από τή Μαρξιστική, δέν ξεσήκωσαν τόν κόσμο της ανθρώπινης σκέψης.

Δέν παίρνουμε θέση ύπέρ ή κατά του Μαρξισμού. Σημειώνουμε άπλώς τόν γεγονός. Καταγράφουμε τόν σεισμό, δέν ψάχνουμε τήν αίτία. Μάς ένδιαφέρει ή καμπή αυτή της αν- θρώπινης σκέψης άποκλειστικά σάν καμπή και διαπιστώνουμε πώς στάθηκε ή γονιμώτερη πολιτική, οικονομική και κοινωνική θεωρία. Βέβαια, είναι αλήθεια πώς στις μέρες μας άρχισε να κλονίζεται σοβαρά, όπως κάθε έπιστημονική θεωρία πού τά καινούργια στοιχεία και ή καινούργια πείρα τήν άχρηστεύουν, ανατρέποντας συνεχώς τά δεδομένα της χθές με τά δε- δομένα του σήμερα. ‘Ο Μαρξισμός, όμως, παρά τά πλήγματα και τις ρωγμές, θα χρειασθῇ πολλά χτυπήματα ακόμα για να συντριβῇ. Μπορεί μέχρι τώρα ό φάρος αυτός και φωτίζει δέν έχει γίνει ακόμα άντιδραστική θεωρία. ‘Η έρμηνεία του χωλαίνει πιά σ’ ένα σωρό το- μείς, αλλά κανένα καινούργιο και μάλιστα ώλοκληρωμένο σύστημα σκέψης δέν εμφανίστηκε

ώστε να τον μεταβάλει σε αντιδραστική μούμια. Θάρρη ή ώρα του γιατί ήδη δεν ίκανοποιεί αρκετά την εξελιγμένη σκέψη του αιώνα μας. Δεν ήρθε όμως γιατί ακόμα δεν έχει αντίπαλο παρά αντιρρήσεις, αμφιβολίες, παρερμηνείες, καχυποψίες και όχι ένα συστηματικό οικοδόμημα μιάς νέας επιστημονικής θεωρίας.

Το Μαρξισμό σαν θεωρία πρώτος τον εισήγαγε στη χώρα μας ο Γιάννης Σίδερης· όμως μπορούμε να πούμε πως παρέμεινε κτήμα μιάς μικρής σχετικά ομάδας διανοητών. 'Ο πολὺς κόσμος που ενδιαφέρθηκε, δεν γνώρισε τὸ Μαρξισμό παρά τὴ διεστραμμένη καρικατούρα του που παρουσίασε ἡ κομμουνιστικὴ μπροσούρα σὲ ἑκατοντάδες χιλιάδες ἀντίτυπα. 'Επὶ 40 χρόνια, ἑκατομμύρια φυλλάδια καὶ μπροσούρες στὴ χώρα μας, παρουσιάζουν τὶς ἐξαλλες καὶ φανατικὲς κραυγὲς τοῦ Λενινισμού—Σταλινισμού—σαν Μαρξισμό καὶ ἐκχυδαίζουν τὰ πάντα.

Δὲν θέλουμε ν' ἀναστήσουμε τὸν ὀρθόδοξο Μαρξισμό, γιὰ τὸν ὁποῖο διατηροῦμε ἐνδοιασμούς. Ζέρουμε ἐπὶ πλέον ὅτι καὶ ὁ Λενινισμὸς πατάει ὡς ἓνα ὠρισμένο σημεῖο στὸ μαρξιστικὸ ἔδαφος. 'Ομως κάποτε πρέπει ἐπὶ τέλους νὰ ξεκαθαριστῇ καὶ στὴν 'Ελλάδα τί εἶναι Μαρξισμὸς καὶ τί δὲν εἶναι.

Τὸ Μαρξιστικὸ ἔργο εἶναι τόσο ἀπέραντο, ζετυλιγεται σὲ μιά τόσο μεγάλη περίοδο ἀπὸ τὸ 1835 ἕως 1885, ἀπασχολεῖται μὲ τόσο ποικίλους τομεῖς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος καὶ ἔχει ὑποστῇ κατὰ τὴ διάρκειά τῆς ζωῆς τοῦ ἴδιου τοῦ Μάρξ τόσες ἐξελίξεις καὶ μεταλλαγὲς πού ἂν δὲν τοποθετήση κανεὶς τὰ πράγματα στὴ σειρά τους, θὰ χαθῇ σὲ ἓνα δαιδαλό ἀντιφάσεων. 'Απλῶς ξεκινώντας κανεὶς ἀπὸ τὸν Μάρξ, μπορεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτιδῆποτε.

'Η σύγχυση πού δημιουργεῖται εἶναι μεγάλη. Δύο ἰσχυρὰ παγκόσμια πολιτικὰ κινήματα, ὅπως ὁ Κομμουνισμὸς καὶ ὁ Σοσιαλισμὸς, παρ' ὅλο πού στέκονται ἀντιμέτωπα καὶ μάχονται στὸ διεθνὲ πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ στίβο, ξεκίνησαν καὶ τὰ δύο ἀπὸ τὸ Μαρξισμό. 'Εστὼ καὶ ἂν τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα τῆς Εὐρώπης ἄρχισαν νὰ ἐγκαταλείπουν τὸ ἐνοχλητικὸ βάρος τῶν μαρξιστικῶν ἀποσκευῶν, ὅμως ἡ παράδοση καὶ τὸ παρελθὸν τους, ἔχουν σφραγιστῇ ἀνεξίτηλα ἀπὸ τὴ μαρξιστικὴ κόπια καὶ ὡς ἓνα σοβαρὸ σημεῖο ἢ θεωρία αὐτὴ φωτίζει ἀκόμα τὸ δρόμο τους καὶ καθοδηγεῖ τὴ δράση τους.

'Απὸ τὴν ἄλλη μεριά τὸ κομμουνιστικὸ στρατόπεδο μετέβαλε τὴν ἐπιστημονικὴ αὐτὴ θεωρία σὲ θρησκευτικὸ δόγμα καὶ τὴ διαστρέβλωσε συστηματικὰ σὲ ἓνα τερατώδες θεωρητικὸ βάραθρο τοῦ μίσους καὶ τῆς βίας. 'Εν ὀνόματι τοῦ Μαρξισμοῦ διεξάγονται τὰ πιὸ ἀπάνθρωπα πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ πειράματα σὲ βάρος ἑκατοντάδων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. 'Ενῶ εἶναι τὸ εὐαγγέλιο τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν ἐργαζομένων, ἔγινε ἡ σημαία τοῦ κομμουνιστικοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ, σύμβολο μιστὸ τοῦ πιὸ σκληροῦ δυνάστη τῆς ἐργατικῆς τάξης. Μὰ ὁ ὁλοκληρωτισμὸς μὲ τὸν μαρξιστικὸ μανδύα δὲν εἶναι κάτι ἐπεισοδιακὸ στὴν ἱστορία τῆς ἐποχῆς μας. Δεσπόζει στὸ ἓνα τρίτο τοῦ πληθυσμοῦ μας καὶ ὀρθώνεται ἀπειλητικός, ἔτοιμος νὰ καταβροχθίσῃ καὶ τὰ ὑπόλοιπα δύο τρίτα. Οἱ δημοκρατίες κινδυνεύουν νὰ μείνουν νησίδες σὲ μιά θάλασσα ὁλοκληρωτισμοῦ καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχυριστῇ πῶς ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ κινδύνου αὐτοῦ εἶναι πᾶρεργο μπροστὰ στὸ κύριο θέμα τῶν καθημερινῶν ἀναγκῶν.

'Ο ὁλοκληρωτισμὸς ἔχει γιὰ σημαία του τὸ Μαρξισμό καὶ συμβαίνει τὸ τραγικὸ στὶς μέρες μας αὐτὰ τὰ δύο νὰ ταυτίζονται. Ποῖος μπορεῖ νὰ πῇ πῶς εἶναι ἀσκοπη ἡ μελέτη, ἡ ἔρευνα καὶ ἡ συζήτηση γύρω ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ θέματα; 'Η Εὐρώπη πάντως πού διακρίνεται γιὰ τὸ πρακτικὸ τῆς πνεύμα τὴν ἐποχὴ αὐτῇ, ἔχει ἀναλύσει τὸ φαινόμενο σὲ ὅλη του τὴν πληρότητα. 'Ο Στέρνμπεργκ, ὁ Λωρά, ὁ Σουβαρίν, ὁ Σαπαίρο, ὁ Μάξ Βέμπερ, ὁ Ντούτσερ καὶ ὁ Τζίλς ἔχουν ἀφιέρωσι τὶς πιὸ πολὺτιμες ἐργασίες τους στὸ ἐπίμαχο θέμα. 'Ακόμα καὶ ἡ 'Αμερική πού στάθηκε πάντα μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Μαρξισμοῦ, κ' αὐτὴ ἔχει συμβάλει στὴν ἐξαντλητικὴ μελέτη του μὲ ἓνα Σάχμαν, ἓνα Σβάρτς, ἓνα Μπάρναμ καὶ ἄλλους.

'Εχουμε κατορθώσει ἀπὸ τὶς στήλες τῆς «Δ.Ζ.» ἀπασχολώντας τὸν ἐλάχιστο χῶρο της νὰ δώσουμε μιά ὥρη ἔστω εἰκόνα τῶν πολυτίμων αὐτῶν ξένων ἐργασιῶν πού εἶναι ἀμφίβολο ἂν θὰ ἐκδοθοῦν ποτὲ στὴ χώρα μας. 'Εξαίρεση ἀπέτελεσε τὸ βιβλίον τοῦ Τζίλς:

«'Η Νέα Τάξις» που έξεδόθη για λόγους έμπορικῆς έπιτυχίας, που την προεξοφλούσε η διεθνὴς έπικαιρότης του συγγραφέα από τη σύλληψή του. Κι' αὐτὴ όμως ἡ έκδοση οὐτε πλήρης ὑπῆρξε οὐτε έπιμελημένη, οὐτε καὶ ὁ Τζίλς εἶναι ὁ καλύτερος στὸ εἶδος του.

Κάτω από τις συνθήκες αὐτὲς ἀπετέλεσε θαυμάσια καὶ εὐτυχῇ έκπληξη ἡ έμφάνιση στὴν ἑλληνικὴ βιβλιαγορά τοῦ βιβλίου «'Η Γένεση τοῦ 'Ολοκληρωτισμοῦ», τοῦ νέου 'Ελληνα έπιστήμονα κ. Κώστα Παπαϊωάννου. Κομμάτια τῆς κριτικῆς αὐτῆς ἐργασίας εἶχαν δεῖ τὸ φῶς τῆς μέρας στὸ περιοδικό «Σπουδαί», που ἔχει όμως μικρὴ κυκλοφορία καὶ δὲν φτάνει στὸ εὐρύτερο κοινό.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ σοβαρὴ κριτικὴ στὴν 'Ελλάδα δὲν βρίσκεται σὲ ἱκανοποιητικὸ ὕψος. Μιὰ γνήσια κριτικὴ φλέβα ὁ Α. Καραντώνης εἶχε πρὸ ἐτῶν ἀρχίσει μιὰ προσπάθεια που δὲν συνεχίστηκε. Μιὰ ἀσθενέστερη, ἀλλὰ ἐξίσου φιλότιμη προσπάθεια γίνεται τώρα από τὸν 'Αναγνωστάκη με τὸ περιοδικό «Κριτικὴ», όμως ὅλα αὐτὰ στὴν περιοχὴ τῆς τέχνης που ἐπὶ τέλους ὑπάρχει παράδοση καθὼς καὶ κάποιος μικρὸς ἀριθμὸς από ἀξιόλογους πνευματικὸς ἀνθρώπους ὅπως ὁ Τερζάκης, ὁ Χουρμούζιος, ὁ Πανογιωτόπουλος, ὁ Θεοτοκάς κ.ἄ. που διατηροῦν ἕνα δίσταλο ὕψος ἐπιπέδου.

Στὴν περιοχὴ όμως τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θεωριῶν ὄχι μόνο δὲν ὑπάρχει ἀξιόλογη κριτικὴ, ὄχι μόνο τὸ ἔδαφος εἶναι ἀκαλλιέργητο καὶ δὲν σηκώνει διάλογο, ἀλλὰ καὶ κυριαρχεῖ ἡ πιὸ βαθεῖα σύγχυση.

Γιὰ πρώτη φορὰ στὴ χώρα μας παρουσιάζεται ἕνα βιβλίο με ἀξιώσεις πάνω στὸ θέμα τοῦ Μαρξισμοῦ—Λενινισμοῦ, καὶ ἀναμφισβήτητα ἀποτελεῖ γεγονός ἡ έμφάνιση τῆς Γένεσης τοῦ 'Ολοκληρωτισμοῦ» στὰ έκδοτικά χρονικά. 'Η Ρωσικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1917, ἡ δραματικὴ τῆς ἐξέλιξη σὲ γραφειοκρατικὴ ἐπικράτηση καὶ σὲ συνέχεια ἡ δημιουργία ἐνὸς ὀλοκληρωτικοῦ κράτους κάτω ἀκριβῶς από τὴ σημασία τῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ ἀνθρώπου, ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο μιᾶς ἐξονυχιστικῆς καὶ τεχνικώτατης ἀνάλυσης, που ὁμοίᾳ τῆς δὲν ἔχει γίνεῖ σὲ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ που ἀποτελεῖ προσφορὰ πρώτης ποιότητας στὴ θεωρητικὴ σκέψη τοῦ τόπου μας.

Ὁ Κώστας Παπαϊωάννου φαίνεται νὰ ἔχη βαθύτατη γνώση τοῦ θεματός του. Εἶναι γερὰ ἐξωπλισμένος με φιλοσοφικὴ, κοινωνιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ μόρφωση καὶ ἀναμφισβήτητα ἔχει ὅλες τὶς ἱκανότητες νὰ συναγωνιστῇ στὸν τομέα του καὶ στὸ μέτρο που ἡ ὀριμότητα τῶν τριανταπέντε χρόνων του τὸ ἐπιτρέπει, τοὺς Εὐρωπαίους κριτικούς τοῦ ὕψους ἐνὸς Στέρνμπεργκ ἢ ἔστω ἐνὸς Ντόυτσερ.

Στὸ βιβλίο του παρακολουθεῖ τὶς ἐξελίξεις καὶ μεταμορφώσεις τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης, μίαν πρὸς μίαν. Βρίσκει τὶς ρίζες καὶ τὶς αἰτίες κάθε φάσης, συνδέει ὀργανικά τὶς φάσεις αὐτὲς μεταξύ τους καὶ ἀφίνει μόνα τους νὰ φανοῦν τὰ συμπεράσματα που βγαίνουν φυσιολογικά από τὴν καινούργια κάθε φορὰ φυσιογνωμία τῆς ρωσικῆς πραγματικότητας.

Φαίνεται πὼς κάνει 'Ιστορία καὶ όμως δὲν κάνει. Παρουσιάζοντας στὸ φῶς καὶ ἀποκαλύπτοντας ἀγνωστές πτυχὲς τῆς ρωσικῆς τραγωδίας, καίει με τὸ καυτὸ μολύβι τῆς δυνατῆς κριτικῆς του σκέψης τὶς αὐταπάτες τῆς ἐπαναστατικῆς οὐτοπίας, τὶς ὑπερβολὲς τῆς Μαρξιστικῆς προοπτικῆς, τὴ διαστροφή τοῦ Μαρξισμοῦ από τοὺς μπολσεβίκους, τὴν ἀριστοκρατικὴ Λενινιστικὴ θεωρία καὶ τὴν ἀντιφατικὴ Λενινιστικὴ τακτικὴ.

Πιὸ πολὺ όμως καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ξεσκεπάζει καὶ σαρώνει τὸ Σταλινικὸ παραμῦθι περὶ «Ρωσικοῦ Σοσιαλισμοῦ». Μέσα από τὶς 450 σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ξετυλίγεται σιγά-σιγά καὶ μεθοδικὰ ἡ προϊστορία, ἡ ἀνάπτυξη καὶ τὸ γιγάντωμα τοῦ ρωσικοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ καὶ ἐξηγεῖται σὲ ὅλη του τὴν έκταση τὸ φαινόμενο τῆς κομμουνιστικῆς γραφειοκρατίας τῆς νέας καπιταλιστικῆς τάξης που «ἡ ὀλοκληρωτικὴ τῆς ἐξουσίας ἐπρόκειτο νὰ σημάνη τὸν πιὸ τέλειο ἐξανδραποδισμό ὀλόκληρης τῆς κοινωνίας», ὅπως λέει ὁ συγγραφέας.

Τὸ χιοῦμορ καὶ ἡ εὐστοχία εἰρωνεία συνοδεύουν τὴν κριτικὴ ἀφήγηση τοῦ βιβλίου. 'Η σοβαρότητα τῶν παρατηρήσεων που περιέχονται, χαρακτηρίζει τὴν βαθύτητα τῆς ἀνάλυσής του ἐνῶ τὸ πλῆθος καὶ ἡ συστηματικὴ χρῆση τῶν παραπομπῶν που χρησιμοποιεῖ στηρίζει τὴν ἐπιχειρηματολογία του.

'Η κοπιώδης καὶ συστηματικὴ αὐτὴ ἐργασία ἀποτελεῖ χτυπητὴ ἀντίθεση με τὴν

προχειρότητα που κυριαρχεί σε ό,τιδήποτε γράφτηκε εδώ, γύρω από συγγενή θέματα. Το αποδεικτικό υλικό που στηρίζει τις παρατηρήσεις και τα συμπεράσματά του, περιέχεται τόσο πλούσιο στο βιβλίο του κ. Κώστα Παπαϊωάννου που και μόνο αυτό θα άρκούσε για να κάνει την εργασία του περιζήτητη.

Πρέπει να διαβαστή απ' όλους τους Έλληνες σοσιαλιστές και θα γίνει αντικείμενο πλατειών συζητήσεων στους κόλπους των σοσιαλιστικών οργανώσεων και ομάδων.

Το ζήτημα του κοινωνικού χαρακτηρισμού της Ε.Σ.Σ.Δ. υπήρξε το ιδεολογικό αίγιομα και άπετέλεσε την αιτία της άποτυχίας των προγενεστέρων προσπαθειών δημιουργίας σοσιαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα. Είναι αλήθεια πως από πρώτη ματιά φαίνεται άσχετο το πρακτικό θέμα της δημιουργίας ελληνικού σοσιαλισμού με το τελείως θεωρητικό ζήτημα του κοινωνικού χαρακτηρισμού της Ρωσίας.

Και όμως πάνω σ' αυτόν τον άρατο ύφαλο καταποντίζονται επί τόσες δεκαετίες οι άπόπειρες για ελληνικό σοσιαλισμό. Άν χαρακτηρίσουμε το ολοκληρωτικό καθεστώς της Ε.Σ.Σ.Δ. σαν σοσιαλιστικό καθεστώς, τότε οσαδήποτε λάθη ή άδυναμίες και αν καταλογίσουμε στη χώρα αυτή θα πρέπει βασικά να παραδεχτούμε πως ως ένα σημείο ενσάρκωνει περίπου το ιδανικό μας. Μά τότε ή θέση μας δεν βρίσκεται παρά στις γραμμές του Κ.Κ.Ε. που είναι πάντα παρόν, μονοπωλώντας αυθαίρετα τη σοσιαλιστική σημαία, εισπράττοντας τη ρωσική άκτινοβολία και ύποστήριξη και άκολουθώντας ως σκιά, με την κυριολεξία της λέξης, τη Σοβιετική πολιτική.

Στην Ελλάδα, ενώ δεν ύπάρχει σοσιαλιστική προϊστορία, ο κομμουνισμός έχει παδοση μισού αιώνα, άποτελεί δύναμη με τεράστια όργάνωση, με αναρίθμητα στελέχη και βαθεία έπιρροή στις σοσιαλιστικές μάζες. Γι' αυτό ο ελληνικός σοσιαλισμός πριν έλθει σε σύγκρουση στήθος με στήθος με την αντίδραστική δεξιά που στραγγίζει τις λαϊκές τάξεις ύποχρεωτικά θα αντιμετώπισει σαν πρώτο αντίπαλο τον κομμουνισμό, ξεσκεπάζοντάς τον και αφαιρώντας του τη σοσιαλιστική μάσκα. Όσο ο κομμουνισμός περνάει για σοσιαλιστικό είδος δεν γίνεται σοσιαλιστικό κίνημα στη χώρα μας. Και όσο δεν γίνεται σοσιαλιστικό κίνημα στη χώρα μας ή δεξιά θα κυβερνάει ανεξέλεγκτα και το κεφάλαιο θα πιέζει το λαϊκό εισόδημα στο κατώτερο όριο που μπορεί να πετύχει.

Νά λοιπόν πως συνδέεται το θεωρητικό θέμα του κοινωνικού χαρακτηρισμού της Ε.Σ.Σ.Δ. με το πρακτικό θέμα της δημιουργίας του ελληνικού σοσιαλισμού. Άν άποδείξουμε την έκμεταλλευτικότητα και άπανθρωπία του ρωσικού καθεστώτος, αυτόμάτως άποδεικνύουμε την ύποκρισία και άπάτη του ελληνικού κομμουνισμού, που άπλως επιδιώκει να άντιγράψει το καθεστώς της Ε.Σ.Σ.Δ.

Πάνω στο τόσο καίριο λοιπόν σημείο του κοινωνικού χαρακτηρισμού της Ε.Σ.Σ.Δ., για το όποιο καταβάλλουμε τόση προσπάθεια και χύνουμε τόσο μελάνι, το βιβλίο του Κώστα Παπαϊωάννου από το Παρίσι άποτελεί την τελευταία λέξη της εύρωπαϊκής σκέψης και ξεκαθαρίζει άποφασιστικά τους δισταγμούς γύρω από το δραματικό αυτό έρωτηματικό.

Θά είχαμε φυσικά να προβάλλουμε ένα σωρό άντιρρήσεις για τον τρόπο με τον όποιο ο συγγραφέας άπορρίπτει βασικά σημεία της Μαρξιστικής θεωρίας χωρίς να θεμελιώνει πουθενά τη χειρονομία του αυτή. Δεν μάς έπεισε λ.χ. πως έπαψε ή οικονομία να καθορίζει το πολιτικό άποτέλεσμα, σε γενικές φυσικά γραμμές. Τον οικονομικό ντετερμινισμό του Μάρξ μάς τον παρουσίασε με ένα τρόπο πολύ σχηματικό και καλουπιασμένο για να μπορέσει να δώσει τη χαριστική βολή. Έτσι όμως το συμπέρασμα δεν βγαίνει φυσιολογικά αλλά έκμαιεύεται.

Δεν απέδειξε ο κ. Παπαϊωάννου τον ισχυρισμό του ότι στη Ρωσία ή πολιτική δράση άνεξαρτοποιήθηκε από τις υλικές οικονομικές προϋποθέσεις και γίνηκε αυτή ο καθοριστικός συντελεστής της οικονομίας. Οικονομικοί λόγοι καθώρισαν την άστραπιαία άνάπτυξη της Ε.Σ.Σ.Δ., μόνο που οι οικονομικοί αυτοί λόγοι δεν βρίσκονται πάντα στο έσωτερικό της ίδιας έθνικής κοινωνίας, αλλά στην πίεση της παγκόσμιας οικονομίας. Ό συγγραφέας άπομόνωσε τη Ρωσία από τον ύπόλοιπο κόσμο και δεν την ένέταξε στον κύκλο των διεθνών άνταγωνισμών, που πιέζουν από τα έξω και έπιβάλλουν τις κατευθύνσεις τους. Και όμως

τὴν τεραστία σημασία τῶν ἀνταγωνισμῶν αὐτῶν καὶ τὴν καθαρὰ οἰκονομικὴ φύση τοὺς ὁ συγγραφέας δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀρνηθῇ.

Στὸ τρίτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τοῦ ὁ κ. Κ. Παπαϊωάννου μᾶς λέει πὼς «Ὁ Μάρξ ὑπερτίμησε τὴν ἱστορικὴ σημασία τῶν ταξικῶν ἀνταγωνισμῶν, ἐνῶ ἀντίθετα οἱ ταξικοὶ ἀνταγωνισμοὶ στὸ ἐσωτερικὸ κάθε ἔθνους περιορίζονται ἢ ἐξαφανίζονται μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐθνικῶν ἀνταγωνισμῶν». Αὐτὸ εἶναι σωστό. Ἐχει δίκιο ὁ συγγραφέας νὰ καταγγέλλῃ τὴν ὑπερβολὴ τοῦ Μάρξ νὰ ἀναζητᾷ παντοῦ ταξικούς προσδιορισμούς. Ἀλλὰ τὸ ἐπιχειρήμα αὐτὸ τῶν ἐθνικῶν ἀνταγωνισμῶν ποὺ παραμερίζουν τοὺς ταξικούς, στρέφεται ἐναντίον τοῦ κ. Παπαϊωάννου, ἂν τὸ χρησιμοποιοῦμε γιὰ νὰ ἐπαληθεύσουμε τὸν οἰκονομικὸ ντετερμινισμό τοῦ Μάρξ. Ἡ ἔνταση τῶν ἐθνικῶν ἀνταγωνισμῶν ἐξαναγκάζει τὶς καθυστερημένες χώρες νὰ μποῦν σὲ ἓνα θανάσιμο ἀγῶνα δρόμου γιὰ τὸ φτάσιμο ἢ καὶ τὸ ξεπέ- ρασμα τῶν προηγμένων. Στὸ στάδιο αὐτὸ ἂν οἱ ἐσωτερικὲς οἰκονομικὲς δυνάμεις, ἂν δηλ. ἡ ἀστική τάξη καὶ βιομηχανία δὲν ἔχουν δημιουργηθῇ ἢ ὑπάρχουν σὲ μικρὸ βαθμὸ, τότε ἐπεμβαίνει ἡ γραφειοκρατία καὶ πραγματοποιεῖ τὴν ἀνάπτυξη μὲ ἀστραπιαῖο ρυθμὸ. Ἔτσι φαίνεται ἀπὸ πρώτη ματιὰ πὼς ὁ καθοριστικὸς παράγων τῆς ἀνάπτυξης δὲν εἶναι οἰκονομικὸς ἀλλὰ πολιτικός, δηλ. τὸ κράτος. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἡ γραφειοκρατία εἶναι πάλι ἐποικοδόμημα μὴς ὑλικῆς οἰκονομικῆς βάσης ποὺ δὲν βρίσκεται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ κυρίως στὸν οἰκονομικὸ του περίγυρο, στὴν παγκόσμια δηλ. οἰκονομία. Πάντως καὶ στὴ μία καὶ στὴν ἄλλη περίπτωσι ὁ ἰδιότυπος αὐτὸς «βολонταρισμὸς» τοῦ συγγραφέα πάνω στὸ θέμα τοῦ οἰκονομικοῦ ντετερμινισμοῦ, ἄσχετα ἀπὸ τὴν ὀρθότητά του ἢ ὄχι, δὲν στηρίζεται ἱκανοποιητικὰ καὶ δὲν ἀποδεικνύεται καθόλου. Φαίνεται ἐπίσης πὼς ὁ κ. Παπαϊωάννου ἀγνοεῖ τὸν Αὐστρομαρξισμό (Ἄντλερ, Μπάουερ, Χίλφερτιν, Ραϊνερ) ποὺ τόσα προσέφερε στὸ πεδίο τῆς θεωρητικῆς ἐπεξεργασίας τῶν πρακτικῶν πλέον μέτρων τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ σοσιαλισμοῦ. Αὐτὸς ἴσως εἶναι ὁ λόγος ποὺ χαρακτηρίζει ἄγρονες τὶς συζητήσεις τῶν σοσιαλιστῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσοπολέμου.

Ὁ χώρος ὅμως δὲν ἐπαρκεῖ γιὰ μιὰ διεξοδική κριτικὴ τοῦ βιβλίου, καὶ ὁμολογουμένως οἱ γραμμές αὐτὲς πραγματοποιοῦν περισσότερο μιὰ παρουσίαση παρὰ μιὰ κριτικὴ διερεύνηση τῆς «Γένεσης τοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ». Πάντως, γενικὰ τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι μιὰ πολὺτιμη προσφορά στὴ θεωρητικὴ σκέψη καὶ κριτικὴ στὸν τόπο μας. Τὸ ἐξαιρετικὸ ταιλντο τοῦ συγγραφέα καὶ ἡ πολὺμοχθὴ ἐργατικότητά του ἔδωσαν ἓνα ἀποτέλεσμα πρώτης ποιότητος καὶ τὸν κατατάσσουν στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀγωνίζονται γιὰ τὸ σοσιαλισμὸ, ξέροντας καλὰ τί χρειάζεται καὶ τί πρέπει.

Τελειώνουμε μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα τοῦ βιβλίου του: «Ἐνῶ ὁ θεωρητικὸς σκοπὸς τῶν παραδόξων ἐπαναστάσεων τοῦ Αἰῶνα μας ἦταν ὁ ἐκσυγχρονισμὸς ἢ μᾶλλον ὁ ἐξευρωπαϊσμὸς τῶν καθυστερημένων χωρῶν, τὸ ὁλοκληρωτικὰ δεσποτικὰ καθεστῶτα ποὺ πραγματοποιήσαν οἱ ἐπαναστάσεις αὐτές, βρίσκονται στοὺς ἀντίποδες ὅλων τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀξιών ποὺ περιέβαλαν ὡς τὰ σήμερα τὸ ἐπαναστατικὸ ἰδεώδες».

Γιάννης Κυριακάκος*

* Ἀ θ. Ἰ. Σ μ π α ρ ο ὗ ν η: «Δημοσία Οἰκονομική», μαθήματα ἐν τῇ Α.Σ.Ο. καὶ Ε.Ε. τόμ. Α', τόμ. Β', (τεύχη Α' καὶ Β'). Ἐκδότης Παπαζήσης. Ἀθῆναι.

Ἀξιέπαινον προσπάθειαν ἐκσυγχρονισμοῦ τῶν μεθόδων ἀναλύσεως τοῦ ἀντικειμένου τῆς δημοσιοοικονομικῆς θεωρίας καὶ πολιτικῆς ἀποτελεῖ τὸ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον βιβλίου τοῦ καθηγητοῦ κ. Συμπαροῦνη περιλαμβάνον εἰς μὲν τὸν Α' τόμον ὑπὸ μορφήν εἰσαγωγῆς τὴν φύσιν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς δημοσίας οἰκονομίας, τὰς θεωρίας ἐρμηνείας τῶν δημοσιονομικῶν φαινομένων καὶ τὰς δημοσιονομικὰς ἐφαρμογὰς τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν συστημάτων, εἰς δὲ τὸν δεῦτερον τὰ περὶ δημοσίων δαπανῶν καὶ ἐξόδων. Ὁ συγγραφεὺς προτίθεται νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον καὶ διὰ τρίτου τόμου καλύπτοντος τὴν «δυναμικὴν» δημοσίαν οἰκονομικὴν. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἀποκτᾷ κυρίως ἡ εἰς τὸν Α' τόμον ἐμπεριεχομένη εἰσαγωγή, εἰς τὴν ὅποιαν ἐπιχειρεῖται ἡ κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ θεμελίωσις τῆς δημοσιονομικῆς δράσεως καὶ ἡ φιλοσοφικοῖστορικὴ ἀνάπτυξις τῶν προσδιοριζόντων τὴν ἑκτασιν καὶ τὴν φύσιν

ἀπὸ ὠρισμένης ἀσυμμετρίας ἐν τῇ διαπραγματεύσει τῆς ὕλης καὶ συγχρόνως ἔδιδε ἰδιαιτέραν βαρύτητα εἰς τὴν δημοσιονομικὴν προβληματικὴν ἐντὸς τῶν πλαισίων ὑπαναπτύκτων οικονομιῶν, ὡς πράττει καὶ ὁ κ. Κούλης, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἔργον νὰ ἀπέκτα μεγαλύτεραν πρακτικὴν χρησιμότητα.

Ὁ γράφων τὸ παρὸν σημεῖωμα πιστεύει ἀπολύτως ὅτι ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις τῆς δημοσίας οικονομικῆς παρ' ἡμῖν θὰ ἐξαρτηθῇ ἐν πολλοῖς καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάλογον διαμόρφωσιν τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἐδρῶν διδασκαλίας, αἱ ὁποῖαι δέον ἀπαραιτήτως νὰ διαχωρισθοῦν εἰς τὴν δημοσίαν οικονομικὴν ἀφ' ἐνὸς καὶ εἰς τὸν κύκλον τῆς ὕλης τῆς δημοσίας οικονομικῆς ἀγχι εἰς βολὴν τοῦ τελευταίου τούτου εἰς τὸν ἐκτροπὴν. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ταύτην θὰ καταστή ἐν συνεσυχυσιν κριτηρίων καὶ εἰς ἐκτροπὴν. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ταύτην θὰ καταστή ἐν συνεχείᾳ δυνατὴ ἡ αὐτοτελὴς διαμόρφωσις τῆς δημοσίας οικονομικῆς ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς ἀφ' ἑτέρου.

A. Π. Κ.

Ἰ. ω. Λ. Φ ρ ά γ κ ο υ : «Οἱ φόροι ὑπὲρ τρίτων ἐν Ἑλλάδι»

Ὁ διακεκριμένος Διευθυντὴς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν καὶ Καθηγητὴς τῆς Σχολῆς, ὁ ἄρμοδιώτερος ὅλων εἰς τὸν τόπον μας διὰ τὰ προβλήματα τῆς τελωνειακῆς καὶ δασμολογικῆς πολιτικῆς, ἐδημοσίευσεν μελέτην του, ἐπὶ ἐνὸς θέματος κατ' ἐξοχὴν ἀπασχολοῦντος τὸν πολιτικὸν καὶ οἰκονομικὸν μας κόσμον, ὅπως τὸ τῆς φορολογίας ὑπὲρ τρίτων.

Θέμα ὅχι μόνον ἐπικάειρον ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἐνδιαφέρον, ἐὰν ληθῇ ὑπ' ὅσιν πρῶτον ἡ ποικιλία τῶν ὑπὲρ τρίτων φόρων καὶ ὅτι κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου κατὰ τὸ 1958 οἱ φόροι ὑπὲρ τρίτων ἀνῆλθον εἰς 9.600 περίπου ἑκατομύρια, τοῦ δὲ κράτους εἰς 12.900, μὲ ἀνοιγμα ταχύτατα μειούμενον σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου.

Οἱ φόροι ὑπὲρ τρίτων ἐγέννησαν δικαίως ἐρωτήματα ἐπὶ τῆς ἀκολουθουμένης δημοσιονομικῆς παρὰ τοῦ Κράτους πολιτικῆς καὶ ὅχι ὀλίγας παρεξηγήσεις καὶ ψυχώσεις, ἐπίσης πολλάκις δεδικολογημένας, ἐὰν ληθῇ ὑπ' ὅσιν ὑπάρχουν φόροι οἱ ὁποῖοι ἐπιτίθενται ἐξυπηρετοῦν τὸ Σύνολον ἀλλ' ὠρισμένους ἰδιώτας (π.χ. ἱατρόσημα, κληρικόνσημα, νομικῶν. κ.τ.λ.), ὅπως πολλάκις ἐμφανῶς ὅχι μόνον ἀδικαιολογήτους ἀλλὰ καὶ ἀνεξηγήτους (ὅπως εἶναι οἱ φόροι ὑπὲρ Δήμων καὶ Κοινοτήτων, καταλεγόμενοι μεταξὺ τῶν φόρων ὑπὲρ τρίτων !). Ἡ τόσον ἀξιόλογος μελέτη τοῦ ἀγαπητοῦ Συναδέλφου ἐξετάζει τὸ ὅλον θέμα καὶ τὸ φωτίζει ἀπὸ πάσης πλευρᾶς.

Ἐπειδὴ τὸ θέμα μᾶς ἔχει ἀπασχολήσει πρὸ πολλῶν ἐτῶν (1923) ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἱδρύσεως αὐτοδιοικουμένων ὀργανισμῶν διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ὁδοποιίαν τοῦ Πηλίου ἐπιθυμῶ νὰ συμβάλω μὲ τὰς κάτωθι ὀλίγας γραμμὰς εἰς τὴν διερεύνησιν τοῦ θέματος.

1. Ἡ θεωρία τῆς πλήρους ἐνότητος τοῦ Προϋπολογισμοῦ, εἰς ὃν νὰ περιλαμβάνονται ἅπαντα τὰ εἰς βάρος τῶν φορολογουμένων ἔσοδα εἶναι ὅχι μόνον ἀνεδαφικὴ ἀλλὰ καὶ ἀντιπαραγωγικὴ καὶ ἀντιπροοδευτικὴ, ἀντίθετος πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ὀρθολογικῆς παραλλήλου ὀργανώσεως τῆς Διοικῆσεως καὶ τῆς Αὐτοδιοικήσεως.

Ἡ ἐνότης τοῦ Προϋπολογισμοῦ σημαίνει ὀλοκληρωτικὴν διαχείρισιν ἐκ μέρους τοῦ Κράτους τῶν καθ' ἡμέραν ἀνακυπτόντων θεμάτων, σημαίνει δηλονότι «ὀλοκληρωτικόν», ἀντιδημοκρατικὸν καθεστῶς, ἢ ἀντιθέτως σημαίνει ἄκρατον φιλελευθερισμόν, δηλαδὴ καθεστῶς εἰς τὸ ὁποῖον τὸ Κράτος ἐνδιαφέρεται μόνον διὰ τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς Δικαιοσύνης, τὰ δὲ λοιπὰ ἀνατίθενται ἀπολύτως καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἰδιωτικὴν, π.χ. δὲν ὑπάρχει θέμα Κοινωνικῆς ἀσφαλείσεως, διότι τὰ σχετικὰ προβλήματα τῶν ἐργαζομένων ἐπιλύονται διὰ τῶν ἰδιωτικῶν ἐταιρειῶν ἀσφαλίσεως, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

Ἡ θεωρία τῆς ἐνότητος τοῦ Προϋπολογισμοῦ ἀποτελεῖ παρεξήγησιν τοῦ «σχεδιασμοῦ», ὁ ὁποῖος ὑφίσταται καὶ πρέπει νὰ ὑφίσταται εἰς πᾶσαν μὴ ἀναρχομένην χώραν, ἀνεξαρτήτως τοῦ πολιτικοῦ κρατοῦντος καθεστῶτος. Τὴν ἀποψιν αὐτὴν ἐξεθέσαμεν ὅταν συνστήσαμεν τὸ «Ταμεῖον Παραγωγῆς Πηλίου» τὸν ἰδιότυπον καὶ αὐτοδιοίκητον καὶ μὲ τόσον πολυποίκιλον δρᾶσιν ὀργανισμόν. Ὁ Προϋπολογισμὸς οὕτω μεθίσταται ἀπὸ τὴν θέσιν ὀργάνου

προσδιορίζοντας την πολιτικήν ἐν γένει τῆς Χώρας εἰς ὄργανον ἐκφράσεως ποσοτικῆς τῆς δραστηριότητος τοῦ Κράτους, δρῶντος καὶ αὐτοῦ παραλλήλως πρὸς τοὺς λοιποὺς κοινωφελεῖς ὁργανισμούς, ἐκφραστὰς ἐπίσης τῆς κοινωνικῆς δραστηριότητος. Ἀπλοῦν—πολὺ ἀπλοῦν—ἀλλὰ χαρακτηριστικόν, ὡς ἔλεγον τότε καὶ ἐπαναμβάνω καὶ σήμερον, εἶναι ἡ ὁδοποιία, ἡ ὁποία κατ' ἀνάγκην διαιρεῖται μὲν εἰς ἐθνικὴν, εἰς ἐπαρχιακὴν καὶ κοινοτικὴν ἀλλὰ διὰ τὰ ἐντάσσεται διὰ στρατιωτικούς, πολιτιστικούς, διοικητικούς ἢ οἰκονομικούς εἰς ἓν ἐνιαῖον σύνολον, ἡ δαπάνη ὅμως τοῦ ὁποίου κατ' ἀνάγκην ἀναλαμβάνεται εἴτε ὑπὸ τοῦ Κράτους, εἴτε ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων περιφερειῶν, εἴτε ὑπὸ τῶν σχετικῶν κοινοτήτων. Ἡ ἐθνικὴ ὁδὸς δύναται νὰ βοηθῇ εἰς τινὰ σημεῖα ἢ καὶ πολλά, ἀνεξαρτήτως τῶν ὁδῶν προστελέσεως πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ πολλάκις εἶναι ἐξηρητημένοι ἐξ αὐτῶν καὶ οἱ σκοποὶ τῆς καὶ ἡ ἐν γένει κίνησις τῆς. Τὸ παράδειγμα αὐτὸ ἀποδεικνύει α) ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη ἐνὸς Σχεδίου, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐκφρασθῇ ἡ συγκοινωνιακὴ πολιτικὴ ἀλλὰ καὶ β) ὅτι τὸ Σχέδιον τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ ὁλόκληρον καὶ εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας ἀπὸ τὸ Κράτος, δηλαδὴ ἀπὸ ἑνα ἐνιαῖον Προϋπολογισμόν τοῦ Δημοσίου, ἀλλ' ἀντιθέτως ἡ ἐκτέλεσις τοῦ Σχεδίου ἀναγκαίως ἀνατίθεται ἐντὸς τοῦ Κράτους, εἰς Περιφερειακοὺς Ὁργανισμούς, ὅπως τὰ Ταμεῖα Ὁδοποιίας ἢ εἰς τοὺς Δήμους καὶ τὰς Κοινότητας, ὑπὲρ τῶν ὁποίων κατ' ἀνάγκην θὰ ὑπάρχουν εἰδικοί φόροι, χαρακτηριζόμενοι ὡς «φόροι ὑπὲρ τρίτων».

2. Οἱ ἐμφανιζόμενοι πολέμιοι τῆς «φορολογίας ὑπὲρ τρίτων» λημονοῦν ἐν βασικόν θέμα: Ὁ φόρος δὲν εἶναι συνυφασμένος πρὸς τὸ Δημόσιον. Ἀνέκαθεν ὑπῆρχον τοπικοὶ φόροι, τοὺς ὁποίους πολὺ βραδύτερον τὸ συγκεντρωτικὸν κράτος αὐθαίρετως μετέβαλεν εἰς κρατικούς. Ἀντιθέτως ὑπάρχουν φόροι, δηλαδὴ ἐπιβαρύνσεις τῶν πολιτῶν, συνυφασμένοι πρὸς τὴν εὐνοίαν τοῦ Δήμου ἢ τῆς Κοινότητος. Δεδομένης τῆς συγχρόνου ἀλληλεξαρτήσεως Κράτους, Περιφερειῶν καὶ Κοινοτήτων οἱ τοπικοὶ φόροι—ἀνεξαρτήτως ἂν εἰσπράττονται διὰ κρατικῶν ὁργάνων ἢ ὄχι—δέον ν' ἀνήκουν εἰς τὴν περιφέρειαν ἢ τὴν κοινότητα καὶ μέρος αὐτῶν ν' ἀποδίδεται εἰς τὸ Κράτος, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ὁ φόρος οἰκοδομῶν ἢ ὁ φόρος δημοσίων θεαμάτων κ.τ.λ. Δηλονότι ἀπὸ τοῦ 1923, παλαιῶν ὑπὲρ τῆς αὐτοδιοικήσεως τοῦ Πηλίου ἔθεσα ἐν βασικόν θέμα: Ἀναντιρρήτως ὑπάρχουν γενικά φόροι, π.χ. οἱ τελωνειακοὶ δασμοὶ τῶν εἰσαγομένων ξενικῶν προϊόντων καὶ οὗτοι δέον ν' ἀνήκουν εἰς τὸ κράτος καὶ μέρος αὐτῶν νὰ περιέρχεται εἰς τοὺς ὁργανισμούς τῆς αὐτοδιοικήσεως, ὅπως ὑπάρχουν καὶ τοπικοὶ φόροι, μέρος τῶν ὁποίων δέον νὰ διαθέτῃ ἡ περιφερειακὴ αὐτοδιοίκησις (ὁργανισμοὶ ἢ κοινότητες) ὑπὲρ τοῦ Κράτους. Οὕτω τὸ πρόβλημα τῶν «φόρων ὑπὲρ τρίτων» προσλαμβάνει ἐντελὲς ἀλλοίαν μορφήν, διότι εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, ὡς εὐνόητον «τρίτος» εἶναι πλέον τὸ Κράτος, τὸ ὁποῖον παρακρατεῖ καταργοῦν τὴν αὐτοδιοίκησιν ἔσοδα ἀνήκοντα εἰς τρίτους. Τρανὴ ἀπόδειξις τῆς ἡγελημένης ἢ μὴ παρεξηγήσεως τοῦ θέματος τῶν «φόρων ὑπὲρ τρίτων» ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου εἶναι ὅτι περιλαμβάνει εἰς αὐτοὺς τοὺς φόρους ὑπὲρ Δήμων καὶ Κοινοτήτων, ὡς ἂν δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ὁργάνωσις τῆς Χώρας ἀνευ αὐτῶν τῶν βασικῶν κοινωνικῶν μορφωμάτων.

3. Τὸ θέμα τῶν φόρων τὸ ὁποῖον ἐνδιαφέρει τὴν κοινωνίαν ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ἡμετέρας κατ' ἄτομον φορολογουμένους εἶναι ὄχι ποῖοι καὶ πόσα εἶναι εἴτε ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου εἴτε «ὑπὲρ τρίτων» φόροι ἀλλὰ κατὰ πόσον αἱ κοινωνικαὶ αὐταὶ ἐπιβαρύνσεις εἶναι ἀναγκαῖαι ἢ παραγωγικαί. Σκανδαλίζομαι νὰ σημειώσω ἔδω ἀπὸ τὸν Ἀπολογισμόν τοῦ Ταμείου Πηλίου τοῦ 1924 τὰ γενικά ἀποτελέσματα τοῦ ψεκασμοῦ τῶν ἑλαιοδένδρων διὰ τὴν διάσωσιν τῆς ἑλαιοσεοδείας ἀπὸ τὸν δάκον, ἀποτελέσματα βεβαιωθέντα καὶ διὰ τῆς Ἐκθέσεως πενταμελοῦς Ἐπιτροπῆς Γεωπόνων τοῦ Κράτους: Φόροι ὑπὲρ Ταμείου Πηλίου Δραχ. 5.690.000, ὠφέλεια ἐκ τοῦ ψεκασμοῦ 158.015.000 δραχ. Σημειωτέον ὅτι ἐκ τοῦ εἰδικοῦ τούτου φόρου ὑπὲρ τρίτων ὠφελήθη καὶ τὸ Δημόσιον ἐξ ἡνδρημένης ἀποδόσεως τῶν φόρων λόγῳ διάσώσεως τῆς ἑλαιοπαραγωγῆς 7.169.520 δραχ. ! Παρόμοια ἀποτελέσματα πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἐπιβολὴν εἰδικῶν «φόρων ὑπὲρ τρίτων», ὑπὲρ τοῦ Ταμείου Ὁδοποιίας Πηλίου, χάρις εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἀπολύτως ἐγκαταλελειμμένη, ἀπὸ ἀπόψεως ὁδοποιίας, αὐτὴ περιφέρεια ἀπέκτησε πλῆρες δίκτυον τοπικῶν ὁδῶν. Ἐὰν ἐνθυμούμαι καλῶς, ὑπὲρ τὰς 170.000 λίρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συνεκέντρωσεν ὁ τοπικὸς αὐτὸς ὁργανισμὸς, τοῦ ὁποίου ἔχω τὴν

εἰσφορά ὑπὲρ τοῦ Συνόλου καὶ διὰ τὰ λείψουν πολλοί—πέρα πολλοί—φόροι οἱ ὅποιοι εἶναι ὑπὲρ προσώπων. Ὁ φόρος πρέπει νὰ ἀποβῇ παραγωγικός, ὄργανον πραγματικῆς κοινωνικῆς, οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς πολιτικῆς.

Ὁ κ. Ἰ. Φράγκος μὲ τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐργασίαν του μᾶς παρέχει τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα, δίδει κατευθύνσεις καὶ λύσεις καὶ ἀποδεικνύει ἄλλην μίαν φοράν ὅτι δὲν εἶναι ὁ στενόμενος «μανδρινός», ὁ ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὁ φωτισμένος δημόσιος λειτουργός, ὁ ἐξαιρετος ἐπιστήμων, ὁ ὅποιος ὡς τακτικὸς Καθηγητὴς τιμᾷ διὰ τῆς διδασκαλίας του τὴν Ἀνωτάτην Βιομηχανικὴν Σχολήν, εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ἱδρυτῶν τῆς ὁποίας καταλέγεται.

Καθηγητὴς Στρ. Κ. Παπαϊωάννου

Δ. Κ. Ψαροῦ, Συμβούλου Ἐπικρατείας : Στοιχεῖα Διοικητικοῦ Οἰκονομικοῦ Δικαίου κατὰ τὰ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντα, Ἀθήναι 1960, τόμος πρῶτος.

Καλύπτει ἀναμφιβόλως ἐν σημαντικὸν κενὸν εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ νομικὴν βιβλιογραφίαν τῆς Ἑλλάδος τὸ ἀνωτέρω ἔργον τοῦ κ. Δ. Ψαροῦ, Εἰδικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Α.Β.Σ. καὶ Συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας, τὸ ὅποιον ἐμφανίζει διὰ πρώτην φοράν συστηματικῶς τὸν ἤδη ἀπὸ τοῦ πρώτου πολέμου διαμορφωθέντα ἴδιον κλάδον δικαίου ἀποκληθέντα οἰκονομικὸν δίκαιον. Τὸ νέον τοῦτο δίκαιον, παρὰ τὰς περὶ τὴν θεμελίωσίν του ἀμφισβητήσεις, καταστάταν ἀναγκαῖον συνεπεία τῆς ἀναπροσαρμογῆς τῶν σκοπῶν τοῦ κράτους καὶ τῆς μονιμοποιουμένης κρατικῆς παρεμβάσεως εἰς τὴν δημοσίαν οἰκονομικὴν ζωὴν, εἴτε ρυθμιστικῶς, εἴτε θεσμολογικῶς, ἀποβλεπούσης εἰς τὴν ὁλοκλήρωσιν τοῦ κράτους δικαίου καὶ ὑπὸ οἰκονομικὴν ἔννοιαν, ρυθμίζον δι' ἀναγκαστικῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κανόνων τὴν ὁργάνωσιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ τοὺς πρὸς τοῦτο δημιουργουμένους θεσμούς, ἀπετέλεσεν ἤδη τὸ ἐξωτερικὸν ἀντικείμενον νομικῆς ἑρμηνείας δι' ἀξιολόγων νομικῶν ἐργασιῶν ἰδίᾳ τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Γάλλων ὡς τῶν Huber, Goldschmidt, Hedeman, Chenot, Celler κ.λπ. διδάσκεται ἤδη ὡς πανεπιστημιακὸν μάθημα εἰς πλείετας σχολὰς, τείνει δὲ κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Chenot «νὰ προκαλέσῃ βαθεῖας μεταμορφώσεις εἰς τὰς νομικὰς κατασκευὰς καὶ καλεῖ ἤδη ἀπὸ τοῦδε τοὺς νομικοὺς εἰς ἀναθεώρησιν ἐν τῷ πλαισίῳ νέων προοπτικῶν αὐτῆς ταύτης τῆς περὶ δικαίου ἀντιλήψεως των».

Ἀποφεύγων, ὁρθῶς, νὰ λάβῃ θέσιν ἐπὶ τῆς γενικώτερον ἀμφισβητουμένης προβληματικῆς τοῦ ἐν ἐξελίξει οἰκονομικοῦ δικαίου ὁ κ. Ψαρός, προτιμᾷ νὰ ἀσχοληθῇ εἰδικώτερον μὲ τὸν πρακτικῶς χρησιμώτερον καὶ θεωρητικῶς ἀναγνωριζόμενον κλάδον τούτου, ἥτοι τὸ διοικητικὸν οἰκονομικὸν δίκαιον. Μετὰ τὴν ἐπὶ θεμελιωδῶν ἐννοιῶν εἰσαγωγὴν καὶ τὴν προβολὴν καὶ ἀνάλυσιν τῶν συνταγματικῶν ἀρχῶν τοῦ οἰκονομικοῦ δικαίου, προβαίνει εἰς τὴν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν ἀνάλυσιν τῆν δημοσίας οἰκονομικῆς διοικήσεως, τῆς θεωρίας τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ σχεδιασμοῦ καὶ προγραμματισμοῦ, τῶν ὁργάνων τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἥτοι τῆς οἰκονομικῆς κυβερνήσεως, τοῦ συντονισμοῦ καὶ ἀναλύει κατὰ τομεῖς τὸ δίκαιον τῶν παρεμβάσεων εἰς τὸ δημοσιονομικόν, νομισματικόν, πιστωτικόν, ἐμπορικόν, βιομηχανικόν πεδίων. Ὁ δεῦτερος τόμος προφανῶς θὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν λοιπῶν τομέων τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἐνθα ἐκδηλοῦται κρατικὴ παρέμβασις.

Ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Ψαροῦ εἶναι ἡ ὁργανικὴ συστηματοποίησης τῆς ὕλης του καὶ ἡ ἀπόλυτος εὐσυνειδησία ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ ὕλικου καὶ τῶν νομικῶν διατάξεων, ἔργον δυσχερέστατον ἐν Ἑλλάδι, ἐνθα ἡ ἐνότης ἀρχῶν, ἡ ἀστάθεια καὶ πολυνομία (*quid leges sine moribus!*) χαρακτηρίζουν τὸν κρατικὸν παρεμβατισμόν. Πέραν τούτων ὁ συγγραφεὺς ἐπιδιώκει τὴν ἱστορικὴν σκιαγράφησιν τῶν θεσμῶν καὶ, υἱοθετῶν μίαν τελεολογικὴν ἑρμηνεῖαν τῶν κανόνων καὶ θεσμῶν, ἀναζητεῖ πάντοτε τὴν οἰκονομικὴν σκοπιμότητα τῶν μέτρων, ἐν τῇ προσπαθείᾳ ἀναγωγῆς τούτων εἰς συνθετικὴν ἐνιαίαν ἀρχήν, ἀποτελοῦσαν τὴν δικαιολογίαν τῆς ἐκάστοτε κρατικῆς παρεμβάσεως. Δὲν διατυπώνει, βεβαίως, ὁ συγγραφεὺς κοινούς καὶ γενικοὺς ἑρμηνευτικούς κανόνας, γενικὰς τρόπον τινὰ ἀρχὰς τοῦ ἰσχύοντος διοικητικοῦ οἰκονομικοῦ δικαίου παρ' ἡμῖν, διερωτᾶται ὅμως τίς κατὰ πόσον τὸ ἔργον τοῦτο θὰ ἦτο δυνατόν ἐν μέσῳ ἀλληλοσυγκρουομένων, ἐν πολλοῖς ἀντιφα-

ΤΙΚΩΝ καὶ ἀσυστηματοποιήτων ἐν τῷ νῷ τοῦ νομοθέτου διατάξεων. Τὸ νομικὸν σύστημα δὲν εἶναι ἔργον τοῦ νομικοῦ, ἀλλὰ τοῦ νομοθέτου.

Ἀνεξαρτήτως ἐπουσιωδῶν διαφωνιῶν, τὰς ὁποίας θὰ ἦδύνατο νὰ ἔχη τις ὡς πρὸς οἰκονομικὴν ἐρμηνείαν ὠρισμένων κανόνων καὶ θεσμῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς τὴν σκοπιμότητα τῆς συγκεντρώσεως τόσοι λεπτομερειακοῦ ὕλικου, ἀναφερομένου ἐνίοτε εἰς μεταβατικὸν καὶ ἐπουσιῶδες καθεστῶς, δυνάμενον νὰ μετατρέψῃ ἐν σαφῶς ἐρμηνευτικὸν εἰς περιγραφικὸν ἔργον, «Τὸ διοικητικὸν οἰκονομικὸν δίκαιον» τοῦ κ. Παροῦ ἀποτελεῖ πολὺτιμιον βοήθημα διὰ τοὺς νομικοὺς, τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς οἰκονομολόγους καὶ δημιουργικὴν συμβολὴν εἰς ἓνα ἄγνωστον παρ' ἡμῖν κλάδον τοῦ δικαίου.

А. П. К.

J. HENRY RICHARDSON: Economic and financial aspects of social security; an International Survey. London, G. Allen and Unwin, 1960. Pages 270, Price 30 s.

Ὁ συγγραφεὺς, πρῶν καθηγητὴς τῶν Πανεπιστημίων Leeds καὶ Toronto, μετὰ μακροχρόνιους ἐπὶ τόπου ἐρεῦνας τῶν σημερινῶν συνθηκῶν λειτουργίας τοῦ θεσμοῦ τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων εἰς διαφόρους χώρας καὶ κυρίως εἰς τὰς χώρας τοῦ Ἑνωμένου Βασιλείου καὶ τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, μᾶς προσφέρει διὰ τοῦ παρόντος ἔργου του σοβαρὰν ὑπηρεσίαν, ἰδίᾳ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, περιγράφων τὰς ὑφισταμένους συνθήκας καὶ ὑποδεικνύων σχετικὰς βελτιώσεις, ἀναλόγως πρὸς τὸν βαθμὸν ἀναπτύξεως ἐκάστης ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ἀρχικῶς, ἐπισκοπεῖ οὗτος τὸν ἐν λόγῳ θεσμὸν ὡς ἐφαρμόζεται εἰς τὰς πρωτογόνους κοινωνίας, διὰ νὰ εἰσέλθῃ ἀμέσως εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων, ὡς καὶ τῶν βασικῶν ἀρχῶν καὶ μεθόδων ἐξασφαλίσεως ὑγιоῦς αὐτῶν λειτουργίας καὶ προόδου εἰς διαφόρου βαθμοῦ ἀναπτύξεως χώρας.

Ἡ ἔρευνα τῆς δυνατότητος θεμελιώσεως ἐπιτυχοῦς συστήματος χρηματοδοτήσεως τῶν ἰδρυμάτων κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων ἐκ μέρους τοῦ Κράτους, τῶν λοιπῶν Δημοσίων Ὁργανισμῶν, τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τῶν ἐργαζομένων, ὡς καὶ καλύψεως ὅσον τὸ δυνατόν περισσώτερον κινδύνων, ἀποκτᾷ ἰδιαίτερον ἀξίαν, δεδομένου μάλιστα ὅτι αὕτη διενεργεῖται ἐν ὄψει καὶ τῶν μεταξὺ χωρῶν ὑφισταμένων οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν διαφορῶν καὶ τῶν σχετικῶν εὐεργετημάτων ὑπὲρ τοῦ συνόλου καὶ τῶν ἐργαζομένων. Ἐκάστη περίπτωση ἀσφαλίσεως ἀπασχολεῖ ἰδιαίτερος τὸν συγγραφέα, ὁ ὁποῖος στρέφει τὴν προσοχήν του καὶ πρὸς τὴν ἀσφάλισιν τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἐργαζομένων ἐκ τῶν κινδύνων γήρατος, ἀσθενείας, ἐγκυμοσύνης, ἀτυχήματος, μακροχρονίου ἀνικανότητος πρὸς ἐργασίαν, ἀνεργίας, θανάτου, νομισματικοῦ πληθωρισμοῦ κ.λ.π. Ὡς εἶδος ἐπικουρικῆς ἀσφαλίσεως χαρακτηρίζει ὁ συγγραφεὺς τὴν ἱκανοποιητικὴν ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς φορολογίας τοῦ εἰσοδήματος τῶν दाπα-νῶν ἐξ ἀπαραίτητων οἰκογενειακῶν βαρῶν καὶ δὴ τῶν συντηρήσεως καὶ ἐκπαίδευσσεως τέκνων. Ὑποστηρίζει συνάμα, ὅτι τὰ συστήματα ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τὸ τῆς παροχῆς συντάξεων δέον νὰ εἶναι τοιαῦτα, ὥστε νὰ ἐπιτρέπουν ἢ νὰ διευκολύνουν τοὺς ὑπερήλικας εἰς τὴν συνέχισιν τοῦ παραγωγικοῦ ἔργου των, ἐφ' ὅσον οὗτοι εἶναι ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ ἀποδίδουν ἱκανοποιητικῶς.

Περαιτέρω διερευνάται υπό του συγγραφέως ἡ δυνατότης ἀσφαλίσεως τῶν ἐργαζομένων τῇ πρωτοβουλίᾳ αὐτῶν καὶ μέσφ ἰδιωτικῶν ἀσφαλιστικῶν ὀργανισμῶν, ἐξετάζει ἐπίσης τὸ κόστος τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς ἀτομικῆς ἀσφαλίσεως καὶ τέλος συγκρίνει τὰ εὐεργετήματα ἀμφοτέρων αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ συνόλου καὶ τῶν ἀσφαλισμένων. Κατ' αὐτόν, θὰ πρέπει, ἐὰν εἶναι δυνατόν, νὰ συμπληρωθῇ ἡ κοινωνικὴ διὰ τῆς ἰδιωτικῆς ἀσφαλίσεως, κυρίως εἰς τὰς καθυστερημένας οἰκονομικῶς χώρας.

Ἰδιαίτέρως χρήσιμος είναι ἡ μελέτη τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ δαπανῶν κοινωνικῆς ἀσφαλείσεως καὶ ἐπὶ τῆς μεθόδου συγκεντρώσεως πόρων ὑπὲρ τῶν ἰδρυμάτων τούτων. Οἱ πόροι οὗτοι δυνατόν νὰ προέρχωνται ἐκ κρατικῆς συμβολῆς μέσω τῆς φορολογίας, ἐκ συνεισφορῶν τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τῶν ἐργαζομένων καὶ

ἐξ ἀποδόσεως τῶν παραγωγικῶς ἐπενδυομένων κεφαλαίων τῶν ὀργανισμῶν κοινωνικῆς ἀσφάλισως, ἅτινα συγκεντρῶνται ἢ βαθμιαίως συσσωρεύονται, ἀναλόγως πρὸς τὸ ὕψος τῶν παροχῶν τῶν ὀργανισμῶν πρὸς τοὺς ἡσφαλισμένους.

Ὑποστηρίζεται ἐπίσης ἐνταῦθα ἡ ἀποψις τῆς συμβολῆς τοῦ θεσμοῦ εἰς τὴν δημιουργίαν παρούσης ἀποταμιεύσεως καὶ μελλοντικῆς καταναλώσεως, εἰς τὴν αὐξησιν τῆς παραγωγικότητος, εἰς τὴν ἐξουδετέρωσιν πληθωρικῶν πιέσεων κ.λ.π. Ὑποδεικνύεται δὲ ἀκόμη ἡ ἀνάγκη τῆς κατάρτισεως σχετικῶν μακροχρονίων προγραμμάτων, παραλλήλως πρὸς τὰ κρατικά προγράμματα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Δοθέντος ὅτι, ὡς γνωστόν, ὁ θεσμός τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων ἀποτελεῖ σπουδαῖον παράγοντα ἀσκήσεως οἰκονομικῆς καὶ πρὸ παντὸς κοινωνικῆς πολιτικῆς, εὐρίσκεται δὲ εἰσέτι οὗτος εἰς τὸ στάδιον τοῦ πειραματισμοῦ καὶ τῆς διαρκοῦς ἀναθεωρήσεως, κυρίως εἰς τὰς ὀλιγώτερον οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένας χώρας, ὡς ἡ Ἑλλάς, τὸ παρὸν βιβλίον ἀποτελεῖ πράγματι χρήσιμον ὁδηγὸν διὰ τοὺς ἀρμοδίους καὶ διὰ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν ἐπίλυσιν οἰκονομικῶν, ὀργανωτικῶν καὶ γενικώτερον κοινωνικῶν προβλημάτων.

K. B. M.

A. Murteira: O problema das Exportações nas economias subdesenvolvidas - Estudos de Economia Aplicada No 12, Associação Industrial Portuguesa, Lisboa 1960.

Ὁ Σύνδεσμος Βιομηχανῶν τῆς Πορτογαλίας εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐκδόσεών του ἐκυκλοφόρησε προσφάτως μελέτην τοῦ A. Murteira ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ πρόβλημα τῶν ἐξαγωγῶν εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας».

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὴν ἀνισοροπίαν μεταξὺ ἐξαγωγικῶν δυνατοτήτων καὶ εἰσαγωγικῶν ἀναγκῶν εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας ὡς καὶ τοὺς λόγους τῆς ἀνισοροπίας αὐτῆς.

Τὸ δεύτερον κεφάλαιον βασίζεται κυρίως εἰς τὴν γνωστὴν Ἑκθεσιν Χάμπερλερ, διαγράφει δὲ τὴν τάσιν τῶν ἐξαγωγῶν μακροπροθέσμως εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας, τὰς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς κατατάσσει σὲ 30 σελίδας βάσει δύο κριτηρίων α) ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῶν κυριωτέρων ἐξαγωγίμων προϊόντων καὶ β) ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ ἐκβιομηχανισεώς τῶν.

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς ἐρευνᾷ τὴν ἐπίδρασιν τῆς τιμῆς καὶ τοῦ ὄγκου τῶν ἐξαγωγῶν ἐπὶ τῶν ἐκ τῶν ἐξαγωγῶν ἐσόδων, ἐκθέτων συγχρόνως καὶ τὴν αἰτιολογίαν τῶν παρατηρουμένων διακυμάνσεων. Τὰ στοιχεῖα ὁ συγγραφεὺς ἀντλεῖ κυρίως ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν τοῦ 1952 ὑπὸ τὸν τίτλον: Instability in Export Markets of Underdeveloped Countries, στηρίζει δὲ τὴν ὅλην ἔρευνάν του εἰς πλουσίαν Ἀμερικανικὴν βιβλιογραφίαν ὡς καὶ εἰς εἰδικὰ ἐκδόσεις τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν, τῆς ΓΚΑ1 κ.ἄ.

Ἡ μελέτι, αὐτή, λόγῳ καὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀντιμετωπιζομένων κοινῶν μὲ τὰς ἄλλας ὑπαναπτύκτους χώρας προβλημάτων, παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὸ πρόβλημα προωθήσεως τῶν Ἑλληνικῶν ἐξαγωγῶν.

X. Δ. Γαβριηλίδης

Jan Tinbergen: The Design of development. Jons Hopkins University Press, Λονδίνον, Oxford University Press, Σελίδες 99, σελίνια 20.

Καθὼς ὁ πληθυσμὸς τοῦ κόσμου δὲν θὰ ἀργήσῃ νὰ φθάσῃ τὰ 5.000 ἑκατομμύρια καὶ τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῆς ἀνθρωπότητος ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ ὑπὸ ἀθλίας συνθήκας, δὲν ὑπάρχει περισσότερον ἐπείγον πρόβλημα ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν, διὰ τῆς ὁποίας αἱ στατικά οἰκονομίαι προικίζονται μὲ τὸν τεχνολογικὸν δυναμισμόν ὁ ὁποῖος χρειάζεται διὰ τὴν αὐτόνομον ἀνάπτυξιν. Ἀλλὰ πῶς θὰ γίνῃ ἡ ζωτικῆς σημασίας μεταμόρφωσις αὕτη; Φυσικά,

ή λύσις διαφέρει από περιοχής εις περιοχήν και εξαρτάται κυρίως από τους έγχωρίους πόρους και την αποτελεσματικότητα των έξωθεν κινήτρων. Έν τούτοις, είναι δυνατά ώρισμένα γενικά συμπεράσματα.

Ο καθηγητής Τίνμπεργκεν παρατηρεί ότι «ο προγραμματισμός δεν είναι κάτι διαφορετικόν από την κοινήν λογικήν». Άλλ' ο προγραμματισμός τόν όποϊον σκιαγραφεί είναι ένα είδος συστηματοποιημένης κοινής λογικής, ώρισμένοι δέ μέθοδοι τās όποίας εξέταζει και ή γενική κατεύθυνσις την όποϊαν προτείνει διά την ανάπτυξιν προκαλούν τó ενδιαφέρον του άναγνωστου με την δύναμιν της λογικής των και την όρθοφροσύνην των.

Έπί τή βάσει πολλών στατιστικών πληροφοριών αϊ όποϊαι συνήχθησαν εκ της παρελθούσης οικονομικής αναπτύξεως, οι οικονομολόγοι τείνουν σήμερον νά πιστεύουν ότι διά την παραγωγήν μιās προσθέτου μονάδος έθνικου εισοδήματος χρειάζονται τρεις έως τέσσαρες μονάδες κεφαλαίου. Ώς εκ τούτου, όταν ο πληθυσμός αύξάνεται κατά 1—2% κατ' έτος, τó έθνικόν εισόδημα θά συμβαδίση άπλως έαν 6—8% εξ αυτού χρησιμοποιηθούν διά παραγωγικήν επένδυσιν. Διά νά φθάση μία χώρα εις τó σημείον αναπτύξεως του βιοτικού επιπέδου και της αυτάρκειας αναπτύξεως, χρειάζεται έτησία επένδυσιν όχι μικρότερα των 12% του έθνικου εισοδήματος. Αυτή είναι ή άφετηρία—ανάπτυξις της άποταμιεύσεως εις την άναγκαϊαν κλίμακα.

Άλλ' οι τύποι της επένδύσεως πρέπει νά ποικίλλουν τόσον όσον και αι οικονομίαι εις τās όποίας πραγματοποιούνται. Πώς θά εξασφαλισθί ή έπιτυχία; Υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι χρησιμοποίησεως των έγχωρίων πλουτοπαραγωγικών πηγών; Πώς θά καταδειχθούν αϊ τροποποιήσεις αϊ όποϊαί θά πρέπει νά επέλθουν κατά την έφαρμογήν του σχεδίου;

Εις τή περίπτωσιν αυτήν παρεμβαίνει ή «συμπληρωματική ένέργεια». Είναι άσκοπος ή πρόβλεψις ενός σχεδίου ανάπτυξεως εις τó όποϊον αϊ προβλέψεις δεν έχουν σχέσηιν με την διαθέσιμον πραγματικώς ένέργειαν ή όταν δεν λαμβάνονται ύπ' όψιν τά διαθέσιμα ύλικά διαθέσιμον πραγματικώς ένέργειαν ή όταν δεν λαμβάνονται ύπ' όψιν τά διαθέσιμα ύλικά ένω άνεγείρονται έργοστάσια. Τό ότι αυτό συμβαίνει κατά την έφαρμογήν των κρατικών σχεδίων καταδεικνύεται από την πρόσφατον υπερανάπτυξιν της βιομηχανικής δυναμικότητας εις την Άνατολικήν Εύρώπην.

Άλλη άρχή είναι ή σταθερότης. Δεν είναι δυνατή ή εκτέλεσις ενός σχεδίου, έφ' όσον τά έπί μέρος τμήματά του χρειάζονται περισσότερους πόρους από τους πράγματι διαθέσιμους. Ένίοτε είναι άληθές ότι ή σταθερότης ύποσκάπτεται από τās μεγάλας μεταβολάς αϊ όποϊαί επέρχονται εις τās πηγάς αυτās καθ' έαυτάς. Δεν ήτο δυνατόν νά προβλεθί ή πτώσις του έξ έξαγωγών εισοδήματος της Ίνδίας λόγω της εις τās Ήνωμένας Πολιτείας σημειωθείσης οικονομικής κάμψεως. Ώς εκ τούτου, όπως παρατηρεί ο καθηγητής Τίνμπεργκεν, όλα τά σχέδια πρέπει νά ύπόκεινται εις συνεχή αναθεώρησιν.

Πολλά προγράμματα πρέπει νά βασίζονται εις τās δύο αυτās άρχάς. Τό ίδεώδες πρόγραμμα είναι έκείνο τó όποϊον χρησιμοποιεί τους διαθέσιμους πόρους διά την μεγίστην αύξησιν του έθνικου εισοδήματος. Άλλ' ή κρίσις και ή μεταξύ διαφόρων σχεδίων έπιλογή δεν είναι εύχερης, κυρίως εις περιοχάς όπου ώρισμένοι πλουτοπαραγωγικοί πηγαί είναι πολύ όλιγοι ή ύπεραφθονούν. Εις πολλά μέρη της Άσίας, τó κεφάλαιον είναι δυσαναλόγως πολύ όλίγον έν συγκρίσει προς την ύπάρχουσαν έργατικήν δύναμιν. Η δυσαναλογία αυτή διαταράσσει τó σχήμα της άρίστης χρησιμοποίησεως των πόρων. Τό κόστος της έργασίας καθορίζεται από τους συνδικαλιστικούς παράγοντας των έργων και ήμπορεί νά είναι μεγαλύτερον από την άξίαν του έργατού. Η τιμή του κεφαλαίου ήμπορεί νά είναι πολύ μικρά, λόγω κυβερνητικής επεμβάσεως ή διεθνών δανείων με χαμηλόν τόκον. Υπό τās συνθήκας αυτās ο καθηγητής Τίνμπεργκεν πιστεύει ότι οι καταρτίζοντες τά σχέδια έπρεπε νά άντικαταστήσουν τās «λογιστικές τιμάς» με τās «τιμάς αγοράς» — τιμάς αϊ όποϊαί θά ηύξανον ένδεχομένως τó κόστος του κεφαλαίου και θά έμείωναν τó κόστος των μισθών, ώστε άμφότερα τά κόστα νά εύθυγραμμισθούν με την πραγματικότητα.

Έν τούτοις, ο πραγματικός έχθρός της σταθερότητος, της διορθώσεως των σχεδίων και της καλυτέρας των άποδόσεως δεν είναι τόσον τó λάθη των καταρτίζόντων τά σχέδια

«ἀλλ' ἡ πολιτικὴ τῶν κυβερνήσεων. Ἐχει σήμερον τόσον μεγάλο «γόντρον» ἢ ἀνάπτυξις, τόσον πολὺ ἐπιδιώκεται ὁ «ἐκσυγχρονισμός» καὶ εἶναι τόση ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν τεχνολογίαν, ὥστε ὅλα παραμερίζονται δι' ἓνα χαλυβουργεῖον — χωρὶς σιδηρομετάλλευμα — ἢ διὰ μίαν ἀεροπορικὴν γραμμὴν — χωρὶς ἐπιβάτας. Αὐτοὶ εἶναι οἱ κίνδυνοι τῆς ἀναπτύξεως, τοὺς ὁποίους δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀποφύγῃ οὔτε τὸ ἐπιμελέστερον σχέδιον. Ἀλλὰ τὰ ἐθνικὰ προγράμματα ἡμποροῦν νὰ περιορίσουν εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰς σπατάλας καὶ ὥς πρὸς αὐτὰ ὁ καθηγητὴς Τίνμπεργκεν δίδει χρησίμους ὁδηγίας

A. Π. Κ.

J. O. De Casto: Introdução as Estudo das Instituições Políticas Gregas, "Εκδοσις Universidade de Minas Gerais, Brasil, 1959, p. 99.

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐκδόσεων τῆς Σχολῆς Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου Μίνας Ζεράις τῆς Βραζιλίας (ἀριθμ. 18) ἐκυκλοφόρησε προσφάτως μελέτη τοῦ καθηγητοῦ Ντὲ Κάστρο ἐπὶ τῶν πολιτικῶν συστημάτων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Εἰς τὸ Α' κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὴν συγκρότησιν τῆς Πόλεως—Κράτους τυνίζων τὴν αὐτονομίαν καὶ τὸν ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ τῶν πόλεων. Ἐν συνεχείᾳ (σσ. 22—96) ἀναλύει τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς χρησιμοποιοῦν κυρίως τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος ὡς καὶ πλουσίαν βιβλιογραφίαν, κυρίως Γαλλικὴν.

Ἡ μελέτη αὕτη τοῦ φίλου καθηγητοῦ Ντὲ Κάστρο, γραφεῖσα πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαστῶν τῶν Κοινωνικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν ἐν Βραζιλίᾳ, ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς πολύτιμον συμβολὴν εἰς τὴν διεθνή βιβλιογραφίαν καὶ ἀκόμη μίαν διακήρυξιν τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ ἰσχύοντα σήμερον πολιτικά συστήματα εἶναι συνέχεια ἐκείνων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

X. Δ. Γαβριηλίδης

Istituto Centrale di Statistica: Annali di Statistica; Indagine Statistica sullo Sviluppo del Reddito Nazionale dell'Italia dal 1861 al 1956. Roma, 1957, pp. 271, Lire 1.500.

Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ τόμου τούτου περιλαμβάνει εἰσαγωγὴν καὶ δύο κεφάλαια, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὴν χρησιμοποιοηθεῖσαν μεθοδολογίαν, ἐνῶ τὸ δεύτερον ἐπισκοπεῖ τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα.

Τὸ δεύτερον μέρος περιέχει λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν πηγῶν καὶ τῶν ἐφαρμοσθεισῶν ἀρχῶν εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τῶν διαφόρων συνολικῶν μεγεθῶν τῆς ἐθνικῆς λογιστικῆς. Ἀπὸ τοῦ τρίτου μέχρι τοῦ ἑβδόμου κεφαλαίου ἐκτίθεται ὁ τρόπος ὑπολογισμοῦ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς σταθμίσεως τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν τῶν ἐπὶ μέρους παραγωγικῶν κλάδων, ἰδίᾳ δὲ τῆς γεωργίας, τῶν δασῶν, τῆς ἀλιείας, τῆς βιομηχανίας, τῶν ὑπηρεσιῶν, τῶν οἰκοδομῶν καὶ τῆς δημοσίας διοικήσεως.

Εἰς τὰ δύο ἐπόμενα κεφάλαια ἀναλύονται τὰ ἰσοζύγια πληρωμῶν, ἡ κατανάλωσις καὶ αἱ ἐπενδύσεις. Εἰς τὸ τέλος τοῦ τόμου παρατίθεται παράρτημα ἐκ πινάκων μὲ λεπτομερῆ στατιστικὰ δεδομένα, χρήσιμα εἰς τοὺς ἀσχολουμένους μὲ οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν.

Ἡ ὅλη ἐργασία συνετελέσθη ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ καθηγητοῦ B. Barberi, Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ «Κεντρικοῦ Ἰνστιτούτου Στατιστικῆς», ἥτοι τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἰταλίας, τῇ συνεργασίᾳ τοῦ καθηγητοῦ A. Giannone, Διευθυντοῦ τῆς Διευθύνσεως Ἐθνικῶν Οἰκονομικῶν Λογαριασμῶν, ἥτις ὑπάγεται εἰς τὴν ὡς ἄνω Ὑπηρεσίαν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐχρηματοδοτήθη ἀπὸ τὸ Social Science Research Council of New York καὶ ἀπὸ τὴν International Association for Studies on Income and Wealth.

K. B. M.

σται οι προσδιορίζοντες την διαδικασίαν της οικονομικής ανάπτυξεως, οίτινες διαχωρίζονται εις οικονομικούς και μη. 'Ακολουθως έρευνάται ή οικονομική πολιτική ανάπτυξεως των καθυστερημένων χωρών και προσδιορίζονται οι άποφασιστικώτεροι παράγοντες επιτυχίας της. Κατόπιν, ό συγγραφεύς ασχολείται με τās πλέον πρακτικές μεθόδους προγραμματισμού, βάσει όρθολογικής χρήσεως των διαθέσιμων πόρων, χωρίς βεβαίως να παραγνωρίζη τās θεωρητικώς πλέον επιθυμητάς τοιαύτας. 'Εν τέλει παρατίθεται παράρτημα άφιερωμένων εις τό πρόβλημα της ανάπτυξεως της Νοτίου 'Ιταλίας. Κατά τόν συγγραφέα, τὰ κεντρικά θέματα της ανάπτυξεως ταύτης είναι ή κατανομή του εισοδήματος και ή αύξησις της εξαγωγής των προϊόντων της περιοχής προς την λοιπήν χώραν και την άλλοδαπην.

Τό βιβλίον τουτο προκαλεί τό ενδιαφέρον τόσον των θεωρητικών, όσον και των ασχολουμένων με την άσκησιν οικονομικής πολιτικής και δι ή χώρας ως ή 'Ελλάς, ή όποία έχει πλείστα κοινά σημεία με την περιοχήν της Νοτίου 'Ιταλίας.

K. B. M.

F. G a y n o r : Concise dictionary of science. P. Owen, London 1959.

'Ο συγγραφεύς, ειδικευθείς επί μακρόν εις την έκδοσιν λεξικών, έμφανίζει σήμερον έν λεξικόν εκ 540 σελίδων περιέχον την εξήγησιν της όρολογίας των φυσικομαθηματικών έπιστημών, εις τās όποιās, ως γνωστόν, οι δυτικοί επιφυλάσσουσιν τό όνομα «έπιστήμαι» (ως έναν αί πολιτιστικά έπιστήμαι να μη άπετέλουν και αύται έπιστημονικούς κλάδους, ίδίους και αύτοτελείς !).

Ειδικώτερον, τό σημερινόν λεξικόν περιλαμβάνει την διασάφησιν της όρολογίας της γενικής φυσικής, της πυρηνικής φυσικής, της χημείας, της άστρονομίας, των μαθηματικών, αλλά και ένίων νέων κλάδων ως ή ραδιοχημεία, ή ένσημολογία κ.λ. 'Ός λεξικόν όρολογίας τό παρόν άρίστης έκτυπώσεως έργον, έκπληροί τόν σκοπόν του. Με όλίγας λέξεις δύναται ό αναγνώστης να έξη μίαν σαφή ιδέα του περιεχομένου και της σημασίας των κυριωτέρων όρων όλου σχεδόν του κύκλου των φυσικομαθηματικών έπιστημών. Είναι άληθές ότι τό λεξικόν τουτο δύναται να χαρακτηρισθί ως «σημείον των καιρών». 'Οντως, εις ουδέμίαν άλλην έποχην της ιστορίας, ή τεχνολογία ως έφαρμογή των «έπιστημών» είχε τοιαύτην επαναστατικήν επίδρασιν εις την ζωήν των ανθρώπων, όπως εις την παρούσαν έποχην. Τά διηπειρωτικά βλήματα είναι έν τυπικόν παράδειγμα. 'Ιδου ή πρακτική άξία του λεξικού.

Σ. Κ. Π.

K e n n e t h E. B o u l d i n g : Principles of Economic Policy, Stoples Press, 440 σελίδες, 30 σελλίνα.

'Η συγγραφή ενός βιβλίου περί οικονομικής πολιτικής άπαιτεί γνώσεις πολύ περισσότερας από τās άπλās οικονομικές γνώσεις, πράγμα τό όποίον παραγνωρίζουν πλείστοι οικονομολόγοι. 'Απαιτεί γνώσιν του κόσμου όπως είναι σήμερον και όπως ύπήρξε κατά τό παρελθόν. 'Απαιτεί διόρασιν, συμπληρούσαν όλας τās κοινωνιολογικές παρατηρήσεις επί της φύσεως του ανθρώπου. 'Απαιτεί μίαν αίσθησιν των όρίων έκάστου άντικειμένου, πράγμα τό όποίον είναι σχεδόν ταυτόσημον με τόν κοινόν νούν.

'Ο καθηγητής Μπώλντιγκ έχει τās προϋποθέσεις συγγραφής ενός πραγματικώς άξίου του όνόματός του βιβλίου περί των άρχών της οικονομικής πολιτικής. Εις τὰ πρώτα έξ κεφάλαια, ό συγγραφεύς ξεετάζει τās προϋποθέσεις της πολιτικής ταύτης: τους άντικειμενικούς σκοπούς της προόδου, της έλευθερίας, της δικαιοσύνης και της σταθερότητας και τās μεταξύ των σχέσεις. 'Ο καθηγητής Μπώλντιγκ ξεετάζει πάντα ταύτα με μεγάλην γνώσιν και διορατικότητα.

Εις τὰ ύπόλοιπα κεφάλαια, ό συγγραφεύς ξεετάζει έγγύτερον και πρακτικώτερον τους ειδικούς τομείς της οικονομικής πολιτικής: τόν δημοσιονομικόν τομέα, τόν νομισματικόν τομέα, τόν έμπορικόν, τόν γεωργικόν κ.ο.κ. 'Ο τρόπος της συγγραφής του εξαίρετον

αὐτοῦ βιβλίου τὸ καθιστᾷ πολὺ εὐνόητον, ἀκριβῶς διότι ὁ συγγραφεὺς, βαθὺς γνώστης πράγματι τῶν θεμάτων τὰ ὁποῖα χειρίζεται, ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ τὰ διατυπώσῃ μὲ σαφήνεια καὶ ἀπλότητα. Ἐν τούτοις, τὰ τελευταῖα κεφάλαια τοῦ βιβλίου, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν πολεμικὴν καὶ εἰρηνικὴν οἰκονομίαν καὶ τὰς σχέσεις μεταξὺ κομμουνισμοῦ καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως δὲν εἶναι τόσον ἱκανοποιητικὰ, ὅσον τὰ προηγούμενα.

A. Π. Κ.

³ Ἰωάννου Ν. Πολίτη: Τὸ ξενοδοχεῖον ὡς ἐπιχείρησις καὶ ἡ ξενοδοχειακὴ λογιστική. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Οἰκονομικῆς καὶ Λογιστικῆς Ἑγκυκλοπαιδείας, τόμ. Ζ', σελ. 499-559. Ἀθήναι, 1960.

Ἡ ὡς ἄνω ἐργασία τοῦ κ. Ἰωάννου Ν. Πολίτη ἐβασίσθη εἰς τὴν πολυετὴ αὐτοῦ πείραν ὡς Καθηγητοῦ τῆς Λογιστικῆς εἰς Μέσας Ἐμπορικὰς Σχολὰς καὶ ὡς ὤργανωτοῦ Ξενοδοχειακῶν Λογιστηρίων, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τὴν σύγχρονον σχετικὴν ἑλληνικὴν καὶ διεθνῆ βιβλιογραφίαν. Ἀποβλέπει δὲ αὕτη, ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς πραγματικότητος, εἰς τὴν διαμόρφωσιν «Ἐφρημοσμένης Οἰκονομικῆς καὶ Λογιστικῆς τῶν Ξενοδοχειακῶν Ἐπιχειρήσεων», ἱκανοποιούσης ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς ἡϋξημένας ἀπαιτήσεις τῶν ἀναγνωστῶν μιᾶς εἰδικῆς Ἑγκυκλοπαιδείας, ὡς ἡ ἀναφερομένη ἐν ἀρχῇ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἀνάγκας εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ξενοδοχειακῆς οἰκονομικῆς καὶ λογιστικῆς.

Εἰδικώτερον, ἡ ἐν προκειμένῳ ἐργασία ἐξετάζει τὰς ἀνάγκας τῶν ξενοδοχειακῶν ἐπιχειρήσεων, τὴν σχέσιν αὐτῶν μὲ τὸν τουρισμὸν ἀπὸ ἀπόψεως προσφορᾶς ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν, τὰς κατηγορίας των, τοὺς συντελεστὰς τῆς δράσεώς των καὶ τὰς ἀμοιβὰς αὐτῶν, τὸν ἐσωτερικὸν κανονισμὸν λειτουργίας των κ.λ.π. Ἐπίσης κάμνει λόγον διὰ τὰς διαφόρους συνδικαλιστικὰς ἐνώσεις, ὡς τὴν τοιαύτην διεθνῆ τῶν Παρισίων, τὴν ὁμοίαν διεθνῆ τῶν συνδέσμων ξενοδόχων, ἐστιατόρων καὶ καφενειούχων τῆς Ζυρίχης, τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ὁμοσπονδίαν τῶν Μοτέλς τῆς Βέρνης, τὴν Ξενοδοχειακὴν Διαμερικανικὴν Ἐνωσιν κ.λ.π. Ἐν τέλει, ἐκτίθεται ἡ ξενοδοχειακὴ λογιστικὴ ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς καὶ σκοπῶν, ἀπὸ ἀπόψεως κλάδων ἐκμεταλλεύσεως, λειτουργιῶν τῶν ξενοδοχείων, κοστολογήσεως κ.λ.π.

Οὕτω, δύναται τις νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι πράγματι πλουτίζεται ἡ Ἑλληνικὴ Λογιστικὴ Βιβλιογραφία διὰ τῆς παρούσης ἐργασίας, εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι αὕτη θὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς.

Ἀπόστολος Ν. Παπανικολάου